Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (10971) | 1979 чылдың март 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭРТЕМНИ МАЛ АЖЫЛЫНГА БАРААН БОЛДУРАР

Мал ажылынга селекция болгаш укзаа херээниң талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы март 27-де Москвада ажыттынган. Эртемденнер, эртем-шинчилел албан черлериниң, укзааажыдылга ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш специалистери, министрлер, республикаларның, крайларның база областарның партия болгаш совет ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның, министерстволарның болгаш төп ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары ында киржип турар.

Зоотехния эртеминиң ажылдакчыларынга, бүгү специалистерге болгаш селекционерлерге эш Л. И. Брежневтен чүректиң ханызындан байырны база мал ажылын шынар талазы-биле экижидериниң херээнге чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болуңар деп күзээшкиннерни СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев дамчыткан.

Мал ажылынга селекция болгаш укзаа ажылының талазы-биле эртем-шинчилел албан черлериниң ажылының байдалының болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының президентизи П. П. Вавилов кылган. Көдээ ажыл-агый малдарының селекциязынга генетиканың амгы үе аргаларының дугайында академик Н. П. Дубинин, малдың продуктулуун бедидериниң биологтуг үндезиннериниң дугайында академик Д. К. Беляев чүве чугаалаан.

Амгы үе-чадада мал ажылын чедиишкиниг хөгжүдеринге эки тургускан селекция болгаш укзаа ажылының чугула ужур-дузалыын чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн. Совет эртемденнер мыйыстыг бода малдың, хаваннарның, хойларның, куштарның бедик продуктулуг чаа үжен ажыг укзааларын болгаш хевирлерин сөөлгү чылдарда тургускан. Чуртта чээрби селекция төптери, 1300 укзаа заводтары, селекцияның 42 эртем-шинчилел институттары бар.

Көдээ ажыл-агыйның амыдыралчы чугула адырын — мал ажылын улам ыңай көдүрериниче угландыр СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң хүлээп алган шиитпирлерин күүседиринге улуг курлавырлар барын чүве чугаалааннар демдеглээн.

Ажылын дүүн база уламчылаан бо чөвүлел хуралда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның Көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. А. Карлов киржип турар.

(СЭТА).

УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери, СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан база ССРЭ-ниң Дээди Совединге болуп эрткен соңгулда кампаниязынга сорук киргеш, бо кыштың бергелери, мал чемнериниң чедишпези турзажок, ниитиниң малының кыштаглаашкынын элээн хөй көргүзүглер талазы-биле эрткен кыштаглаашкындан бедик түңнелдерлиг чорудуп турар.

1978 чылдың бо үезинге деңнээрге, малдың чаш төлүн ап турарының хуузу бичии бедээн. Ылаңгыя дыка хөй хойжулар төрүүр чүс башка онааштыр 100 болгаш оон хөй анай, хураганнарны ам безин алган. Мал ажылының продуктуларын кышкы үеде бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын элээн хөй ажыл-агыйлар көвүдеткен.

Чамдык чедиишкиннерде, мал кыштаглаашкынының чер-черде элээн организастыг чоруп турарында улус депутаттарының чер-чер Советтериниң киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Мурнунда чылдарның-даа, бо чылдың-даа мал кыштаглаашкынынга удуртулганы Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Барыын-Хемчик райкүүскомнар, Сукпак, Нарын, Мугур-Аксы, Хүт, Эрги-Барлык болгаш өске-даа көдээ Советтер база оларның күүскомнары экижиткен болгаш боттарының кичээнгейинде доктаамал тургузуп турар. Район болгаш көдээ Советтерниң күүскомнары мал кыштаглаашкынының, мал чемнериниң чарыгдалының дугайында айтырыгларны сессияларга, күүскомнар хуралдарынга чугаалажып, бар четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни чорудуп турар.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дээш ажылга боттарының депутаттарын, доктаамал комиссияларын, депутаттар бөлүктерин, постуларын, улусчу контролёрларны, активтерни үстүнде адаан Советтер, оларның күүскомнары билдилиг ажыглап турар. Малчыннарның ажылынга дузалажыры-биле, оларның амыдырал хандырылгазын экижидери-биле комплекстиг үнүүшкүннерни организастап, суурлар чурттакчыларын, коллективтерни, агитвартираларны малчын коданнарга, фермаларга быжыглап, шефтедип турары малды хүр кыш ажырарынга улуг идиглиг бооп турар. Ылаңгыя малчыннарның амыдыралының культуразын бедидери-биле «Кара-Хаак» совхозтуң барык кыштаг бүрүзүнде бичии чунар-бажыңнарны тутканы өскелерге үлегер-чижек болган.

Моон-биле кады ниитиниң малын хүр, менди кыштадыр, ооң продуктулуун кудулатпас талазы-биле ажылды чамдык район болгаш көдээ Советтер, оларның күүскомнары ам-даа четпес удуртуп, контрольдап турар. Моон ужурунда бо чылдың ийи айларында өлүп хораан малдың саны эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бода мал 39,2, хаван 54,1, шээр мал 14,5 хуу хөй боор турар. Малдың өлүп хорааар чоруу ылаңгыя Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Тожу болгаш Бии-Хем районнарда эрткен чылдың ол үезинден дыка көвүдээн.

Малдың чаш төлүн ап турарында чидириглер база биче эвес. Ылаңгыя шээр малдың ара салганы болгаш өлүг төл төрээни мурнукузундан көвүдээн. Бо дээрге, бир талазында, малдың ажаалда, чемгерилгезиниң багайын, ийи талазында, мал төлүнүң учёдунуң кошкаан көргүзүп турар. Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң Кызыл районга чорутпан хыналдазындан чамдык малчыннар өлген хураганнарны, бызааларны, «ара салган», «өлүг төрүттүнген» кылдыр санадып турганы, хөй хураганнарны демдектевээни илерээн. Бо чорук Кызыл райкүүскомнуң совхозтарда мал кыштаглаашкынын хандыр көрбейн, бодунуң көдээ ажыл-агый эргелелин боттуг удуртпайн турганын, Кур-Чер, Шамбалыг көдээ Советтерниң күүскомнарының кыштаглаашкынче кичээнгейни кошкатканын херечилеп турар. Ол ышкаш малчыннарның амыдырал, садыг хандырылгазында улуг четпестер Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда бар.

Час дүжүп, хар эрип турары малчын кижиге өөрүнчүг: одар-белчиир элбээр, мал-даа, малчын кижи-даа соокка алыспас. Ынчалзажок частың аажок улуг бергелери бар дээрзин эки билир херек. Кышкы үеде турган малдың кырынга хөй мал төлү немешкен. Арган болгаш аарыг малдарның саны база немежип турар. Часкы өл-шык болгаш хат-когурум малды улам деңгелзиредир. Харын моон ужурунда малдың, ооң чаш төлүнүң өлүп хорааары кышкы үеден-даа хөй боор турарын мурнуку чылдар көргүскен. Моон-биле кады мал чемнериниң эвээжеп келгенин база барымдаалаары чугула. Амгы үеде ниитиниң малының чем-биле хандыртынганы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, концентратка 65 хуу хире, силоска — 64, кадыг чемнерге 56 хуу хире-ле болуп турар.

Бо байдалдарны барымдаалааш, чер-чер Советтериниң күүскомнары кыштаглаашкынны эки үре-түңнелдиг доозары дээш ажылды хүн бүрү боттуг удуртур, аңаа контрольду улам күштелдирер ужурлуг. Ферма болгаш кодан бүрүзүн, мал чемнериниң чарыгдалын көдээ Советтерниң контролюнга алыры эргежок чугула. Маңаа Советтерниң күүском кежигүннериниң, доктаамал комиссияларының, депутаттарының болгаш улусчу контролёрнуң идепкейлиг киржилгезин малбаа-биле ажыглаары чугула. Мал бригадаларында депутаттар бөлүктериниң, постуларының доктаамал ажылдаан турары улуг ужур-дузалыг. Суурларда организацияларның, чурттакчы чоннуң малчыннарга бүгү талалыг дузазын, садыг, хандырылга черлериниң ылаптыг ажылдаан турарын күүскомнар хандырар ужурлуг.

Чер-чер Советтериниң эргезинде турар үстүнде күштерни четче ажыглап тургаш, малдың часкы ажаалда, чемгерилгезинге, эмнээшкиннеринге, мал чемнериниң чарыгдалынга удуртулганы болгаш контрольду ажытыг кылдыр боттуг чорудар, ажыл-агый удуртукчуларының, специалистерниң харыысалгазын дыка бедидер аргалар бар. Район болгаш көдээ Советтер, оларның күүскомнары ажылды ынчаар организастап тургаш, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозарын хандырып шыдаар.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ҮЕНИ МУРНААННАР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегиниң чолаачылары онгу беш чылдың дөрткү чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелеп, эрткен ийи айның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. Коллектив кежигүннери хожудап турарлар чок ажылдаар дээш тускай хемчеглерни ажылдап кылган, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Мында тус-тус кижилер, бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарган, ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар-биле демиселди күштелдирген. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик.

Эрткен айда социалистиг чарыштың бирги черин коммунист А. И. Матвеевке удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы ай программазын 114 хуу күүсеткеш, чедип алган. Ол бригадада шупту БелАЗ-540-ниң 25 чолаачылары бар. Ийиги черни А. Н. Прохоренконуң бригадазы ай планын 117 хуу күүсеткеш, чедип алган.

Цехтиң дыка хөй чолаачылары үени мурнап, чыл, ай планын хуусаа бетинде күүседипкен. Чолаачы Г. Л. Карпов ам 1980 чылдың май айның үлүүнде ажылдап, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп, цехтиң хөй санныг чолаачыларының мурнунда чоруп, беш чыл планын күүседир чоокшулаан.

Мурнакчының соо-биле чолаачылар А. И. Чернышев, А. В. Оськин, С. М. Туровец, В. Г. Сапожников, А. Н. Прохоренко олар чоруп, бо чылдың ноябрь айның үлүүнде ажылдап турарлар. Үени мурнаан өске-даа чолаачылар цехте хөй дээрзин ында партбюро секретары В. В. Волченко чугаалады. Мурнакчыларның көргүзүглерин хүн бүрү цехтиң даштында тускай самбыраларда бижип турар.

Транспортчулар ам март айның планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам кыжениишкинниг ажылдап, аразында чарышты улам калбарткан.

Х. МОНГУШ.

ХООЧУННУҢ БРИГАДАЗЫ

Хоорайның бешки микрорайонунда чаагайжыды туттунган, хөй каът чурттаглга бажыңнары чергелештир чыскаалыпкан. База бир чаа бажыңны — калбак панельдерден эптеп кылган, 129 квартиралыг, № 18 чурттаглга бажыңын чоокку хүннерде ажыглалга кииреринге белеткеп турар. № 48 тудуг эргелелиниң партком секретары Иван Васильевич Сермавкинге аңаа ужуражы бердивис.

— Эрткен ийи айларда бистиң эргелелдиң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының планын 55 муң рубльге ажыр күүсеткен. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы база ажыр күүсеттинген. Эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың мурнуку одуруунда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, хоочун бригадирлерниң бирээзи Мария Васильевна Сафронованың удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы чоруп турар — деп, Иван Васильевич чугаалады. Бригаданың ажылдап турары бешки подъездиниң дөрткү каъдынче үне бердивис.

Ында квартираларның ханаларын чугайлап, будаан, өрээлдерниң делгем, чырык, арыг-силиг деп чүвези магалыг-ла. Кезек уруглар аңгы-аңгы өрээлдерде шала тиин сыскып, шаланы будаап турлар.

Чазык, чугаакыр, комсомолчу кыс Вера Араптан бригадирниң оралакчызы. Ооң-биле чугаалажы бердивис.

— Бо бажыңга шеверлел ажылдарын январьда эгелээн бис. Бистиң бригада бирги болгаш бешки подъездилерге ажылдап турган. Чарышка аштырбас дээш дыка-ла кызып ажылдап келдивис. Бригадавыс кежигүннери аразында эп-найыралдыг, бот-боттарынга дузалажырынга кезээде белен. Тудуг-монтаж ажылдарының планын январьда-даа, февральда-даа ажыр күүсеттивис. Ам бо хүннерде бирги кварталдың планын база доозуп тур бис — деп, Вера чугаалады.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: М. Сафронованың бригадазының кежигүннери.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Апрель 21-де — коммунистиг субботник

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Апрель 21-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының коллективи чүүлдүгзүнүп деткээн. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнге турааскааткан күш-ажылдың байырлалынга комбинаттың ажыл-ишчилери эң-не идепкейлиг киржирин шиитпирлээн.

Субботник хүнүнде бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, 18 кубометр чыып-эптээр демир-бетонну, 15 кубометр бетонну, ийи тонна арматураны болгаш өске-даа чүүлдерни кылырлар.

Коллектив кежигүннери ажылдап алган акшазындан 500 рубльди онгу беш чылдың фондузунче шилчидерин дугурушкан.

БИР ДЕМНИГ

Коммунистиг субботникке «Тес-Хем» совхозтуң малчыннары, механизаторлары болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржирлер. Кым кая ажылдаарын, чүнү кылырын субботник эрттирериниң штавы тодараткан, амгы үеде аңаа белеткел ажылдары чоруп турар. Мал, чер, тудуг ажылдары болгаш техника септелгезинден аңгыда суурлар чаагайжылгазынче улуг кичээнгей салдынган.

Тес-хемчилер беш чылдың фондузунче 450 рубльди шилчидер.

Самагалдайда районнар аразының күрсельхозтехника каттыжыышкынының механизаторлары, септекчилери, чолаачылары бир демниг «кызыл субботага» киржир. Септекчилер техника септээр, чээрби сес чолаачы ажыл-агыйларже чүък сөөртүр.

Сельхозтехниканың коллективи беш чыл фондузунче 300 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ЁЗУГААР

Коммунистиг тургузуушкунуң кол сорулгалары салдынган черлерге партияның кыйгырыын ёзугаар кезээде барган турар комсомолдуң алдарлыг чаңчылын Бүгү-эвилелдиң Кур черниң 25 чылы аттыг чаа шалыпчы комсомолчу отряды үргүлчүлээр. СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 чыл) Пленумунуң шиитпиринге харыы кылдыр Москвадан, Ленинградтан, чурттуң эвилелдешкен бүгү-ле республикаларындан беш муң оолдар болгаш кыстар Барыын Сибирьниң нефть, газ байлактарлыг черлерин шиңгээдип алыр дээш чорупкан.

Март 27-де күрүнениң Москвада «Россия» дээр Төп концерт залынга болган митингиниң киржикчилери отрядтың дайынчыларынга чаагай күзээшкиннерни дамчыткан.

Бүгү-эвилелдиң чаа шалыпчы комсомолчу отрядынга Кур черниң 25 чылы атты тывысканы тураскаал болур ханы утказыг деп, митингини ажытпышаан, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов медеглээн. Ол болза комсомолчу салгакчыларның салгалырының дугайын чугаалап, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң алдары дээш маадырлыг ажыл-херектерни үргүлчүлээр онза харыысалганы дайынчы бүрүзүнге онаап турар.

Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи залга чаңгылапы берген. ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун болгаш СЭКП ТК-ның тураскаал Кызыл тугун кийрип келген.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Барыын Сибирьниң тудугларынче чоруп турар Бүгү-эвилелдиң Кур черниң 25 чылы аттыг шалыпчы комсомолчу отрядының киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын чыылганнар бут кырынга тура, аажок улуг сорук кириишкин, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Ол байырлыг чагааны Б. Н. Пастухов номчаан.

Баштайгы кур-черже, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. И. Иванов күш-ажыл хоочуннарының мурнундан чүве чугаалаан. Ленинчи комсомолдуң алдарлыг чаңчылдарын эдербишаан, аныяктарның бөгүнгү салгалы чиик оруктар дилевейн турар деп, оратор чугаалаан. Күрүнениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин партия комсомолга бүзүреп турар. Барыын Сибирьниң нефть, газтыг «кур черин» шиңгээдип алыры ол сорулгаларга хамааржыр.

Салгакчыларның салгалыр чоруу чүгле ажыл-херектерден эвес, харын шалыпчы отряд кежигүннериниң намдарларындан база илергейлеттинип турар. Чээрби беш чыл мурнунда кур черлерни аңдарып турган кижилерниң он-он оолдары болгаш кыстары база Барыын Сибирьже чоруп турар.

Баштайгы кур-черлжиниң оглу, шалыпчы отрядтың Волгоградтан бөлүүнүң командири С. Елисеев, Азербайджанның комсомолунуң төлээлекчизи Р. Мустафаев, отрядтың Белоруссиядан бөлүүнүң кежигүнү М. Альковик болгаш өске-даа ораторлар эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырынга, Коммунистиг партияның доктаамал сагыш салыышкынынга харыы кылдыр аныяк тудугжулар Барыын Сибирьниң байлактарын шиңгээдип алыр талазы-биле партияның болгаш чазактың аажок улуг сорулгаларын алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү күжүн салырлар дээрзин бүзүредип чугаалааннар.

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң бүдүрүлгелер тудуувунуң министри Б. Е. Щербина, СЭКП-ниң Тюмень обкомунуң секретары Е. М. Алтунин экитурачыларга чаагай күзээшкиннерниң сөзүн чугаалаан.

Кур черниң 25 чылы аттыг отрядтың командири В. Ежов хүндүлүг онаалданы күүседип кириптеринге аныяктар белен деп илеткеп дыңнаткан. Комсомолдуң улуг салгалдарының маадырлыг күш-ажылчы чаңчылдарын кадагалаарын болгаш көвүдедирин комсомолдуң төлээлекчилери байырлалдыы-биле аазаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны Бүгү-эвилелдиң шалыпчы отрядының дайынчылары улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

БҮРҮН ХАНДЫРАР АРГАЛЫГ

Картофель болгаш ногаалар кижиниң аъш-чеминге улуг ужур-дузалыг болган ужурунда, ооң-биле чонну хандырарын бистиң чуртувуста онза чугулалап көрүп турар. Ол культуралар витаминнерниң база организмге херек өске-даа чүүлдерниң кол үнер дөзү.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-ишчилериниң мурнунга чугааларынга картофель, ногаалар бүдүрерин хөгжүдеринче, ол продуктулар-биле чонну хандырарынче онза кичээнгейни угландырган.

Ол чугула адырны хөгжүдеринге эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер-биле республиканың совхозтарын күрүне хандырган. Картофельди, капустаны, огурецти, согунаны, помидорну, морковьту, свекланы болгаш өске-даа ногаа культураларын бистиң республиканың шөлдеринге шагдан бээр-ле өстүрүп келген. Арбузтуң база дынның-даа багай эвес дүжүдүн ап болур.

Амгы үеде ол культураларны тарып өстүреринге четчир суггаттыг черлер совхозтарда бар, минералдыг чемишчидилгелерни, гербицидтерни арбыны-биле сөөртүп эккеп турар. Ногаа культураларының хоралакчылары болгаш аарыглары-биле демиселдиң эргежок чугула байдалдары тургустунган.

Ногаа культураларын бүдүреринге чогуур кичээнгейни салып турар совхозтар картофельдиң, ногааларының чаагай дүжүттерин чыл бүрүде ап турар. Чижээ, Каа-Хем районунда «Бурунгаар» совхозтуң ногаажылары гектар черден капустаның 400 центнер, помидорнуң 200 центнер ажыг дүжүдүн ап турар. Ол ышкаш Таңды районда «Революцияның чалгыны» совхозтуң капустадан ап турар дүжүдү база-ла бедик. Борбак согунаның болгаш огурецтиң чаагай дүжүдүн ап болур дээрзин «Кара-Хаак» совхозтуң звенозунуң дуржулгазы көргүзүп турар. Ол звено 1979 чылда 11 гектар шөлден борбак согунаның 200 ажыг тоннаны база 12 гектардан огурецти 120 тоннаны алган. Эрткен чыл кандаашкыныг болза-даа Тожу аттыг болгаш «Ленинчи орук» совхозтар гектар чер бүрүзүнден картофельдиң 100 ажыг центнерин ажаап алган.

Мурнакчы совхозтарның картофель болгаш ногаалар бүдүреринге чедип алган түңнелдерин барымдаалааш, аъш-чемниң ол продуктуларын бодунга бүдүрериниң хүсели-биле республиканың чонун бүрүн хандырып база оларны өске черлерден сөөртпейн барып болур деп доругу-биле чугаалап болур-дур.

Ындыг турбуже, чамдык совхозтар ол культураларны тарып өстүрерин болур-чогуру-биле чорутпайн турар. Ногаа бүдүрерин ийиги черге-ниң кылдыр көрүп турар чоруктар бар. Чижээ, «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Барлык», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар картофель база ногаалар бүдүрерин, а ындыг болганда оларны садарының планнарын чыл бүрүде күүсетпейн турар.

Ол болгаш өске-даа совхозтарда капустаның, помидорнуң өзүмнерин баш удур үндүрүп алырын кончуг багай организастап турар. Морковьту болгаш свекланы улуг озалдаашкын-биле тарып турар. Тарыырының база олуртуруунуң агротехниказы, ажаарының чугулалары ыраккы-ла чедир сагыттынмайн турар. Картофель, ногаалар тараан шөлдерни чылдың-на бок үнүштер дуй алы бээр. Ол культураларны тарып өстүрер талазы-биле механизацияны кошкак шиңгээдип, бүгү ажылдарны хол-биле кылып турар.

Амгы үеде ногаажыларның ажылын хайныктырар ай келген: капуста болгаш помидор өзүмнерин үндүрүп алыр парниктерни, теплицаларны белеткээр ужурлуг. Ындыг турбуже, ногаа культураларының үрезиннерин тарып өстүрерин чаңгыс-даа совхозта эгелевээни дүвүреничиг. Совхозтарда белеткеп алган парниктер болгаш теплицалар безин чок. Чамдык ажыл-агыйлар капустаның болгаш помидорнуң үрезиннери-биле хандыртынмаан. Ногаажыларның күш-ажылын организастаарын аайлап таарыштырбаан. Ол бүгү чүүлдер болза, ногааның планнаттынган ниити чыылдазын күүседири-биле бо чылын-даа шоолуг хемчеглер алдынмайн турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар-дыр.

Ногаа өстүрер «Кара-Хаак» совхозта ногаа звеноларын ам-даа четчелеп тургуспаан. Оларның бот-орулга-чарылгалыг онаалдаларын ёзу барымдаалап кылган, а звенога кымнар кирерин билдинмес. Ында теплицаны болгаш парниктерни чүгле чаа белеткеп эгелээн, өдекти изидеринче кирбээн. Ногааларны тарып олуртуруунуң планын күүседир дугайында айтырыгны безин ол совхозтуң кол агроному Н. Клюев шиитпирлевээн. Планда айыттынган 150 гектардан чүгле 47 гектарга звеноларның онаалдаларын кылып тургускан. А арткан 103 гектарга ногааларны кымнар өстүрерин кол агроном билбес болуп турар. Өзүмнер үндүрүп алырының планнарын совхозта ам-даа кылбаан, чеже өзүмнү өстүрери эргежок чугулал дээрзин специалистер даап бодап турар.

Барык-ла бүгү совхозтарда өзүмнер үндүрүп алыр чылыг чер чедишпес. А ол чорук чыл бүрүде-ле ажык черге өзүмнер олуртуруунуң нормазын эвээжедиринге чедирип турар. Ногааларны тарамык кылдыр олуртур чорук өзүмден өстүрер культураларның дүжүдүн кудуладыр болгай.

Районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери болгаш специалистери ону биле тура-ла, эрткен чылдардаазы ышкаш, кандыг-даа хемчеглер албайн, ажырбас боор деп ыңаап олурбушаан.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрерин тоомча чок көөр ындыг чоруктарны ам үндезини-биле узуткаарының үези келген. Ногаажыларның ажылы февральда эгелээр болгаш ажык черге тарып олуртуру-биле помидорнуң база капустаның эки үнүп келген өзүмнерин алыр төлээде, оларны парниктерге болгаш теплицаларга тарып олуртуруң апрель 1-ге чедир доозукан турар ужурлуг дээрзин ыяк билип алыр ужурлуг.

Парниктерге довурак уруурынче, бүгү теплицаларны белеткээриниче дораан кирер, капустаның, помидорнуң четпейн турар үрезиннерин тып-тывар херек. Бот-орулга-чарылгалыг звеноларны чогууру-биле организастаар. Оларга онаалдаларны бээр, социалистиг чарышты калбартыр, эргежок чугула машиналар-биле четчелээр. Ол культураларны бүдүреринге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш, звеноларга тывсыр шаңнал-мактал хемчеглерин ажылдап кылыр. Машиналар аңаа турар, а кижилер ажылды хол-биле кылыр чоруктарны канчап-даа болдурбас.

Районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң специалистери ол чугула херек дээш бедик харыысалгазын медерел билип, 1979 чылда бистиң совхозтарывыс ногаа культураларының ниити чыылдазының планнарын база оларны белеткээриниң онаалдаларын албан күүсеткен турарын хандырарының бүгү хемчеглерин алыр хүлээлгелиг.

Белеткел организацияларын контрактация керээлерин ам-на совхозтар-биле чаргаш, эрте быжар ногааларны болгаш картофельди садарын аңаа баш удур көөрү эргежок чугула. Ажыл-агыйларның удуртукчулары контрактация керээлерин ёзугаар продукцияны айыткан хуусааларында чорудуп бээри-биле бүгү-ле хемчеглерни алыр ужурлуг. Ол сорулга-биле эрте быжар ногааларны база картофельди тарып өстүрер талазы-биле хемчеглерниң планын ажылдап кылгаш, ону күүседирин доктаамал хайгаараза чогуур.

Республиканың чонун картофель болгаш ногаалар-биле хандырарының улуг курлавыры болза, улуг-улуг бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйлары болур. Дузалал ажыл-агыйлары бо чылын боттарының үре-түңнелин берген турары-биле эргежок чугула хемчеглерни амдан эгелеп алыр херек.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарның болгаш күрүне бүдүрүлгелериниң, организацияларның удуртукчуларының талазындан ногаалар болгаш картофель бүдүреринге онза кичээнгей салып, эргежок чугула хемчеглерни алыр болза, 1979 чылда аъш-чемниң ол продуктуларынга херегцел бүрүнү-биле хандыртынган туруп болур.

А. ГЛАЗЫРИН,
Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күрүне инспектору.

Тувинская

АЖЫКТЫГ-ДАА, ШЫНАРЛЫГ-ДАА

Чарыш: практика болгаш түңнелдер

«Күш-ажылчы коллективтерниң—социалистиг чарыштың киржикчилериниң күжениишкиннерин 1979 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, бүдүрүлгениң курлавырларын ажыглаарынче, бедик түңнелдерни чедип алыры-биле камналганың чурумун шыңгыы сагыырынче мооннээр» деп ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бирги беш чылының 50 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан. Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың дааранылга фабриказының дирекциязы, ында партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары сөөлгү чылдарда коллективке социалистиг чарышты калбак нептередиг кылдыр организаставышаан, чогумна ол айтырыгларже кол кичээнгейни салып келген. СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылдың талазы-биле методиктиг чөвүлелинге ол коллективте социалистиг чарышты организастап турар практиказының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалажып көргеш, ында эки чүүлдер хөй дээрзин демдеглээн. Аңаа ол фабрикада партия эге организациязының секретары В. Н. Брюхановның кылган илеткелинге үндезилээш, белеткээн материалды моон адаанда парлаан.

ФАБРИКАНЫҢ партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары социалистиг чарышты коллективтиң экономиктиг, социал хөгжүлдезинге, идейлиг кижизидилге ажылынга эң чугула фактор кылдыр көрүп турар. Сөөлгү чылдарда хоочуннарның пенсияже үнгени-биле профтехучилищениң доозукчуларының хөйү-биле келгениниден коллектив дыка аныяксаан. Ындыг байдалда маңаа социалистиг чарыштың ол факторлары онза чугула апарган.

Амгы үеде фабрикада 380 ажыг кижи ажылдап турар. Олар барык-ла шупту социалистиг чарышта хаара туттунган, ону беш бригаданың болгаш хеп быжар цехтиң аразында организастаан. Бүдүрүлгениң ажыктыының база ажылдың шынарының дугайында айтырыг чарыштың негелделеринде кол черни ээлээн. Бригада бүрүзү чыл эгезинде социалистиг хүлээлгезин аңаа дүүштүр алгаш, планны күүседир хуусаазын, продукцияның шынарлыг болуруун, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнүң хемчээлин, квалификацияны бедидерин, ажылга мурнакчы арга-методу нептередир дугайын айтып турар. Даараныкчылар боттарының хууда социалистиг хүлээлгезинге чедип алыр бүдүрүлгечи көргүзүүнден аңгыда, профессионал мергежилин, билиин бедидеринин, хөй-нииити амыдыралынга идепкейлиг киржириинин дугайын база киирип турар.

БО коллективте партия организациязы социалистиг чарышка холбашкан көскү агитацияны бедик деңнелде дерип, шимеп кылган. Фабриканың болгаш бригадаларның социалистиг хүлээлгелерин тускай стендилерде аскан. Стендилерни бригада бүрүзүнүң ажылдаар черлеринде тургускан. Бежен ажылчындан тургустунган бригада бүрүзүнүң план күүселдезиниң графиги ында бар. Бригадаларның план күүселдезин айлап, а даараныкчыларның хүн бүрү бижип көргүзүп турар. Кым хожудап, кым мурнап турарын, ажылчыннар оон дораан билип алыр.

Чарыштың түңнелин месткомнуң тускай комиссиязы үндүрер. Комиссияның кирген саналын партия, комсомол организацияларының, администрацияның төлээлекчилери ...кирипкени дээш бирги черни алган бригадага шилчиир Кызыл тукту, 70 рубльдиң шаңналын тыпсып турар. Тукту бригаданың ажылдаар черинге тургузар болгаш акшаны даараныкчылар кинолаар, театрлаары ышкаш культпоходка ажыглап турар. Ийиги черни алганнарга шилчиир вымпелди, акша шаңналын, үшкүзүнге—хүндүлел бижиктин тывсып турар.

Эрткен чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен М. Е. Потылицина удурткан бешки бригаданың даараныкчыларынга тывыскан шаңнал сагыш-сеткилге уттундурбас арткан. Чаа чылга тураскааткан ёлканың чырыын кыпсыр эргени оларга тывыскан. План күүседиринге үени мурнап турар кижилерниң бүдүрген үүлезиниң сан-чурагайларын көргүзүг самбыразынга кымыл тукчугаштар-биле демдеглеп турар. Ындыг алдарны ажылчыннар К. Бар-оол, М. Сарыгбай, К. Хопуя чедип алганнар.

Чуртта бо бүдүрүлге-биле төрелдешкек черлерже дурчилериниң болгаш мастерлериниң киржилгези-биле бүгү талалыг чугаалажып көргеш, тиилекчилерни тодараткаш, эрткен үеде кандыг четпестер бар болганын, оларны чайладыр аргаларны айтыр. Айның түңнелдерин чугаалажыр ажылчыннарның хуралы бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге улуг идигни берип турар.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ чарышка күш-ажылчы идепкейин бедидеринге материалдыг-даа, моральдыг-даа шаңнал-макталды мында калбаа-биле ажыглап турар. Күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг, быжыг сагылга-чурумнуг болганы, хөй-нииити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезин солчуру-биле, а ол ышкаш конкурстарга киржири-биле эң эки ажылчыннарны чорудуп турар. Чижээ, олар Иркутскиге, Ангарага, Ленинградка болган коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының слёттарынга киришкеннер. Контролёр И. Беленкова ол каттыжыышкынның конкурузунга киришкеш, үшкү шаңналдыг черни алган. Олар аңаа билип алган чаа чүүлдерин фабрикага чедип келгеш, бүдүрүлгеге нептередирин оралдажып турар. Чижээ, ам бо коллективте үндезилеттинген техниктиг нормаларны ажыглаар хемчегни ап эгелээн. Ону ажыглап нептередири баштайгы үеде берге-даа болза, Н. С. Макарованың, А. Н. Гуркованың бригадаларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улам бедээн.

ФАБРИКАНЫҢ дирекциязы, ында партия организациязы чарышты калбартпышаан, продукцияның шынары дээш демиселди кичээнгейниң төвүнге тургускан. Коллектив күрүнениң Шынар демдээнге продукция аттестациязын Кызылга баштай чедип алганнарның бирээзи. Эрткен чылын ону тос кылыгларга тывыскан. 1978 чылда продукцияның 6,5 хуузун Шынар демдээ-биле, 96,2 хуузун бирги сорт-биле бүдүрүп үндүрген. Оон-биле кады дааранылга кылыгларының 90 хуузу чыл бүрүде чаартынып турарын база чугаалаар апаар.

Ол чугула сорулгалар ажылчыннарның мергежилин бедиткениниң ачызында шиитпирлеттинип турар. Эрткен чылын 150 кижини даараныкчының мергежилинге өөреткен, а 31 ажылчыннар разрядын бедиткен. Чүс кижини хаара тудкан экономиктиг өөредилге даараныкчыларның ажылдың шынарын экижидеринге идигни берип турар. Коллективте шынарны эргелеп башкарар комплекстиг системаны ажылдап кылгаш, нептереткен. «Ажылдаар чер бүрүзүнге ажылдың шынары дээш!», «Продукцияның шынарынче комсомолчу ёзу-биле сагыш салыыл!» дээн ышкаш көскү агитацияның дозун, плакаттарын ажылдаар черлерде азып, делгээн.

Социалистиг чарышты калбак нептередиг, дээштиг кылдыр организаставышаан, фабриканың коллективи республикага чаа эгелээшкиннерге идепкейлиг киржип келген. Чижээ, оңгу беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир деп эгелээшкинге киришкеш, эгезинде 21 даараныкчы планын күүседипкен. А октябрьның 7-де 65 ажылчын үш чылдарының доосканын, коммунист Раиса Сумбаа беш чыл планын күүсеткенин рапорттаан. Амгы үеде ол 1981 чылдың сентябрьның үлүүнде, коммунист Оржунмаа Монгуш 1980 чылдың майның, Зинаида Гриценко 1980 чылдың августуң үлүүнде ажылдап турар.

Мастер Л. Н. Гуркованың удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы ажылга бедик организастыын көргүзүп, чарышка үргүлчү тиилекчи болуп келген. М. Е. Потылицынаның бригадазы база-ла оон дудак чок ажылдап турар.

Мастер Н. М. Вяткина удурткан хеп быжыкчыларының цеги «Чаңгыс-даа хожудап турарлар чокка ажылдаар!» деп чарышка берген сөзүн быжыы-биле тудуп шыдаан. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар өске-даа мурнакчылар бүдүрүлгеде хөй.

Аныяк даараныкчыларның күш-ажылчы кижизидилгезинге фабрикада хоочуннар болгаш дагдыныкчылар улуг үлүүн киирип келген.

БО фабрикада чарышты калбак нептередиг, дээштиг кылдыр организастаазы ону республиканың мурнакчы коллективтериниң санынга чедирер арганы берген. Хоорайның база республиканың социалистиг чарыжынга фабрика тиилээш, шилчиир Кызыл туктарны база акша шаңналдарын каш удаа ап келген. Оңгу беш чылдың үш чылдарында продукция бүдүрер планын 104 хуу күүсеткен, 309 муң рубльдиң продукциязын планга немей бүдүрген. Бо чылдың баштайгы ийи айларының планын база ажыр күүсеткен болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бирги беш чылының бежен чыл оюн төлептиг уткуур дээш бо хүннерде ында күжениишкинниг ажыл улам калбарган.

Ынчалзажок коллективтиң бүдүрүлге чорудулгаазында болгаш ында социалистиг чарышты организастап турарында бүгү-ле чүүлдер шуптузу эки деп база санап болбас. Ылаңгыя аныяк даараныкчыларның ажылдан үнер-кирер чоруу ам-даа хөй, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, чамдыкта план күүсетпес кижилер база бар. Фабриканың Хову-Аксында цеги хожудап турар. Оон аңгыда ажылчыннарның ажылдаарынга улам таарымчалыг байдалды тургузары-биле уруглар садиигин база столованы тудары ышкаш, дүрген шиитпирлеэ чогуур айтырыглар база бар.

Социалистиг чарышты организастаары оон ленинчи принциптери-биле бүрүн дүүшкен турзун дээш мында партия, профэвилел организациязы ону улам сайзыраңгайжыдары-биле ажылдап турар. Бөгүн бригадалар аразынга чарышты калбартырда: «Чаңгыс-даа хожудап турарлар чокка ажылдаар!» деп девизче кол кичээнгейни салып турар.

Томьның оң талазы эриинде 20 ажыг дөрбелчин километр черде беш чылдың ажыглалга кирер тудуу болур Томскиниң нефтехимия комбинадының комплекизин тудуп турар.

Тудуг-биле кады Сибирьниң нефтехимиязының улуг тудуунга кадрларны база белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Леонид Фишбейн (солагай талазында) болгаш Рубиль Казаков пропилен бүдүрер нарын комплекс-биле таныжып турары.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«ШАМБАЛЫГНЫҢ» МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ

Кызыл районнуң бо совхозу кур черге тургустунган совхоз. Ол амгы үеде экономика талазы-биле быжыккан, бедик механизастаттынган улуг ажыл-агый апарган. Ында машина-техника эвээш эвес. Оларны бедик мергежилдиг механизаторлар билдилиг башкарып, төрээн совхозунга хөй продукцияны бүдүрүп бээр дээш ээ-харыысалгалыг ажыглап турар.

Бо чурукта Кенден Борбай токарь кижи. Ол нарын мергежилди Ак-Довурак хоорайга ажылдап тургаш, чедип алган. Оон бээр элээн үе эрткен. Алдыгы разрядтың токары К. Борбай септелгеге херектиг кандыг-даа чүүлдерни эки шынарлыг кылдыр чондуруп берип турар. Ол хүннүң нормазын үргүлчү 110—115 хуу күүседип турар.

А бо чурукта коммунист Чигир-оол Маңнаевич Сарыглар ам он чыл дургузунда трактористеп ажылдап турар. Ол бирги класстың механизатору. Хоочун механизатор техниказынга кончуг камныг, чогуур үезинде хынап, септеп ап чоруур. Ынчангаш ооң башкарганы ДТ-75 маркалыг трактору чылдың кайы-даа үезинде үрелиишкин чок доктаамал ажылдап турар.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Чигир-оол Маңнаевич амгы үеде тракторун болгаш чаштырылга агрегадын часкы тарылгага шуут белен кылдыр септеп алган. Кур черни шиңгээдип ап эгелээнинден бээр 25 чыл боор турар юбилейни бүгү чуртта демдеглеп эгелээн бо чылдың часкы тарылгазынга бүдүн чартык норманы күүседирин мурнакчы механизатор хүлээнип турар.

С. МААДЫНЫҢ сөзү.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

УРУГЛАРГА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «ССРЭ-ге Делегейниң уруглар чылын эрттирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалынга дүүштүр бо айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

Өзүп орар салгал дугайында сагыш салыышкынны чайгылыш чокка күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, калбак хөй-нииитиниң деткимчезинге даянып тургаш, ие-чашты камгалаарын экижидерин, уругларның кадыын камгалаарының, оларның кижизидилгезин болгаш өөредилгезин сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирерин; оңгу беш чылдың школалар, интернаттар, уруглар эмнелгелери, уруглар албан черлери тудар талазы-биле даалгаларын ыяап-ла күүседирин; уруглар хереглелинге бараанарның бүдүрүлгезин көвүдедирин, ассортиментизин калбартырын, шынарын бедидерин; садыгның, нииити чемненилгениң ажылын, амыдырал болгаш медицина хандырылгазын улам экижидерин; уругларлыг иелерге күш-ажылды бажың ажылы болгаш уругларын ажаары-биле дүүштүреринге улам делгем аргаларны тургузарын болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылганы социал-экономиктиг хөгжүлдениң болгаш совет улустуң чаагай байдалын бедидериниң программазынга дүүштүр ие херээженнерниң, уругларның байдалын экижидериниң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээрин республиканың бүгү министерстволарынга, ведомстволарынга, улус депутаттарының Советтеринге, оларның доктаамал комиссияларынга сүмелээн.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республикага Делегейниң уруглар чылын эрттирер талазы-биле кол-кол хемчеглерниң планының дугайында» бо чылдың март 6-да хүлээп алган доктаалының күүселдезин хандырарын министерстволарга болгаш ведомстволарга, хоорайкүүскомнарга, республика солуннарының редакцияларынга, Телевидение болгаш радио дамчыдылгазының күрүне комитединге Дээди Советтиң Президиуму дагзып турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң херээженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, ие болгаш чашты камгалаарының айтырыгларының талазы-биле болгаш өске-даа доктаамал комиссияларынга республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарында төлевилеттинген болгаш херээженнерниң болгаш уругларның байдалын улам ыңай экижидеринче угланган хемчеглерни күрүне эргелелиниң органнарының боттандырып турарынга контрольду боттандырарынче кичээнгейни күштелдирерин, ол айтырыгларны боттарының хуралдарынга доктаамал чугаалажып көрүп турарын доктаалда сүмелээн.

МАТЕРИАЛДАРНЫ КАМНААР

Тудугжуларның ажыл-ижиниң чедиишкинниг болуру эки шынарлыг тудуг материалдары-биле хандырылгадан хамааржыр. Тудуг материалдарының хөй кезиин республикаже кирип сөөртүп, хөй акша-хөреңгини чарыгдап, ону чедип алырынга машина-техниканы ажыглап турар бис. Ынчангаш тудуг материалы биске үнелиг, чугула, ону эки кадагалап, хумагалаар ужурлуг бис. Ындыг турбуже, бистиң чамдык тудуг организацияларывыста тудуг материалдарынга камналга ам-даа кошкак. Моон чижектерин Ак-Довурактың тудугжуларының тудуп турары чамдык объектилерден көрүп болур.

Тудуун тур соксаткан магазинниң чанында тууйбуларның кадагалалы багай, оларны чер быдарадыр октагылапкан, машина-техника чуура базып турарындан ол хөй тууйбу ажыглалдан үнүп чыдар.

Тууйбу — Ак-Довурактың тудугжуларынга эң чугула тудуг материалы. Оон хөй кезиин Саян артындан сөөртүп экеп турар. Ынчангаш ооң үзүктели бээри таварылга эвес. Постоянный суурда № 105 чуртталга бажыңының, фабрика чанында улуг чүък сөөртүр машиналарның, бульдозерлерниң гараштарының тудуунда, Тудугжулар суурунда тудуп турар ийи аал чурттаар бажыңнар чанында тууйбулар база-ла чурум-чыскаал чок октаттынган, үрелип чыдар. Ол ышкаш № 125 чуртталга бажыңының чанында, Кызыл-Мажалыкта эът комбинадынга тудуп турар 18 аал чурттаар бажында эжиктер, эжик кастактары, соңга рамалары база-ла буступ, үрелип чыдар. Мында дүжүртүнген цементилер ажык черде, шоодайлары чарлып, дештип калгылаан чыдар.

Бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг эштир бассейнниң спорт комплекизиниң чанында сантехниктерниң хөй дериг-херекселдери база-ла кадагалал чок чыткылаар.

Бо бүгү четпестер «Тыва даг-дүгү тудут» эргелелиниң (начальниги Э. К. Пацук), В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң (начальниги В. И. Романюк), оларның мастерлериниң, участок начальниктериниң тудуг материалдарын эки шыгжаары, ооң кадагалалы дээш чогуур ажылды кылбайн турарын херечилеп турар.

Ак-Довуракта болгаш Кызыл-Мажалыкта хөй-хөй чурттакчылар хуузунда гараштар тудуп, чайгы дачалар кылып ап, хөй тудуг материалдарын чарыгдап турар. Ону олар кайыын ап турарыл? Бо тудуглардан чажыт байдал-биле ап турарлар болгай. Ынчангаш моон соңгаар бо бүгү четпестерни болдурбазы-биле тудуг объектилеринге шыңгыы контроль-хыналданы кылып, тудуг материалдарын камнаары-биле ажылды холга алыры негеттинип турар.

М. МЕРГЕН.

Ак-Довурак хоорай.

ОПЕРАТИВТИГ ПЛАННЫ ТУРГУСКАН

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1979—80 чылдарның өрт айыылы улуг үелеринде Тыва АССР-ниң девискээринге арга-ыяш өрттерин болдурбазының хемчеглериниң дугайында доктаал хүлээп алгаш, эрткен чылын республика девискээринге 377 өрт хыпкаш, 6224 гектар арга-ыяштыг болгаш 2036 гектар арга-ыяш чок шөлдү хаара тутканын демдеглээн. Арга-ыяш өрттериниң үнгениниң кол-ла чылдагааны болгаш оларның делгем шөлдүг черлерже хөрлээлеп, нептерээриниң кол-ла чылдагааны болза, арга-ыяштыг черлерге, шөлдерге болгаш калат-одарларга-даа өртке удур дүрүмнерни кижилерниң сагывазы, а ол ышкаш ыяш ажыл-агыйының эргелелиниң, арга-ыяшты агаардан камгалаарының Тыва звенозунуң, Тыва ужар чүүл бүдүрүлгезиниң, чамдык районкүүскомнарның талазындан билдинген өрттерни өжүрер ажылды организастаарынга шүшпен, шалыпкын эвес чоруу болганын доктаалда демдеглээн.

Бир-тээ доктаалда бистиң районнуң дугайын база айыткан болганда, Туранның ыяш ажыл-агыйының дугайын кысказы-биле бижиир бодаан мен.

Туранның ыяш ажыл-агыйының шөлү ниитизи-биле 610170 гектар боор турар. Тодаргайлаарга, ол дээрге, ук ажыл-агыйның харылап турар девискээри-дир. Ол колзуунда-ла ийи административтиг девискээр — Бии-Хем болгаш Кызыл районнарны хаара туткан. 1978 чылда бистиң харылап турар девискээривиске ниити шөлү 127,1 гектар черге өрт болган. Ооң иштинде 87,1 гектар арга-ыяштыг болгаш 40 гектар арга-ыяш чок черге өрт үнген боор турар. Мону арга-ыяштыг черге онаалтыр көөрге, бир таварылгада-ла 6,2 гектар чер өрттенип турган-дыр.

Туранның ыяш ажыл-агыйының коллективи эрткен чылдың өрт айыылдыг сезоннарында үстүнде айыттынган өрттерни баш удур илередип, оларны нептеретпезиниң талазы-биле чамдык дээштиг хемчеглерни алганын чугаалаар ужурлуг. Хөй-ниитини организастаарынга болгаш өрттерни өжүреринге барык чеди чүс рубльдиң чарыгдалын үндүрген. Бистиң девискээрлеривиске арга-ыяштың унунуң болгаш будуунуң өрттенири 60 гектар, а чер кырының өрттери—27,1 гектар черге болгулаан.

Болган өрттерниң үнгениниң чылдагааны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытканы ышкаш, база-ла өртке удур дүрүмнү сагывазындан боор турган. Ол дээрге, ук черлерни чонунуң болгаш арга-ыяштыг черлерге аңаа болгаш ажылдап-даа чораан кижилерниң буруузу-дур. Бойдустуң чайгаар болуушкунунуңдан, ылаңгыя чаңнык дүжкенинден база өрт үнгүлээр. Ындыг таварылга эрткен чылын бистиң девискээрлеривиске дөрт удаа болган. Ынчаарга геология бөлүүнүң буруузу-биле бир өрт үнгенин илереткен бис. Черле ынчаш, өрттүң үнгениниң, ооң буруулугларының талазы-биле истелге, илередилге ажылдарының кошкак боор турарын миннир ужурлуг бис. Чижээ, бистиң районга 1977 чылда болган 15 өрттүң үнгениниң чылдагаанын чүгле үш таварылгада илередип шыдаан. Бир таварылгага буруулуг кижини 30 рубльге торгааш, төлеттирген, а ийи таварылганың буруулугларын чогуур органнарга кииргеш, оларга харысалганы онааган. 1978 чылда болган өрттер талазы-биле чогуур хемчеглерни алган болгаш ам-даа истелге ажылдарын кылып турар.

Практикадан алгаш көөрге, арга-ыяштың болгаш өске-даа черлерниң өрттериниң чүстүң тозан хуузу чүгле кижилерниң буруузундан боор турар. Бир эвес арга-ыяш иштинге чораааш, өжүрбейн октаан папирос, сигарета аазы оттуг-ыяш-даа, өжүрбээн одаг болгаш автомашинаның, тракторнуң, мотоциклдиң үрелик глушители-даа өрттүң үнер чылдагааны боор болур-дур. Ынчангаш кижи бүрүзү арга-ыяштыг, курган оът-сигеннiг черге чораанда, өртке удур дүрүмнерни ыяк сагыыр ужурлуг.

Арга-ыяш социалистиг өнчү болбушаан, бүгү улустуң байлаа деп чөптүг-биле санап турар болгай бис. Бистиң чуртта ниитизи-биле 1 миллиард гектар ажыг арга-ыяштыг девискээр бар. Арга-ыяш улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг дээрзин катап-катап демдеглээри артык эвес. Маңаа чамдык чижектерни көргүзүп болур. Ыяш — үлетпүр болгаш чуртталга тудуунга эргежок чугула материал. Ону мебель, оттуг-ыяш, вагон болгаш судно үлетпүрүнге калбаа-биле ажыглап турар. Оон скипидар, канифоль, смола, креозот, поташ, целлюлоза дээн ышкаш үнелиг продуктуларны кылгаш, олардан саазынны, вискозаны, уксус кислотазын, ыяш хөмүрүн дээш, оон-даа өске хөй-хөй чүүлдерни бүдүрүп ап турар бис. Ыяш оттулар чүүлдүң эң улуг байлаа болбушаан, чигирни болгаш аъш-чем белогун бээр. Арга-ыяштыг черлерден сиген кезип, мал одарладыр. Олардан пөш тооруун, кат-чимисти, мөөгүлерни, эм-таң болур оът-сигеннерни ажаап алыр. Арга-ыяштыг черлерге янзы-бүрү, улуг-биче аңнар, куштар өзүп, ковудаар болгаш амыдырап турарлар. Арга-ыяш черни каастаар, дириг амытаннарга эргежок чугула кислородту аңгылап үндүрер, черниң хөрзүнүн үрелиринден камгалаар, хемнерниң, сугларның деңнелин таарыштырар, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алырынга чаагай салдарын чедирер. Кысказы-биле чугаалаарга, арга-ыяштың амыдыралга ажык-дузаазын санаары-даа берге-дир.

Ыяштың улус ажыл-агыйынга чарыгдаттынып турарын көөр болза, өрт халавындан кайы хире улуг когарал боор турары дораан-на илдең апаар. Чижээ, бистиң чурттуң 200 млн. ажыг чурттакчыларының бирээзи-ле чыл иштинде беш оттуг-ыяшты шагар болза, 1,3 миллион кубометр шарланы кесени азы 50 муң гектар шарлан аргазын дазылындан тура ужурганы-биле деңнежир! Оттуг-ыяш хүрт кылдыр хып каар болгай. А шарланның четчип, өзеринге 40—50 чылдар херек деп чүве шагда-ла билдингир.

Үстүнде каш-ла чижектерден чүгле турган арга-ыяшты эвес, харын база кезип, белеткеп каан-даа ыяшты камнаары, ону чөптүг ажыглаары кайы хире ажык-дузалыг деп чүве билдингир-дир.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында арга-ыяш өртүн өжүрер болгаш аңаа хөй-ниитини хаара тудар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын республиканың ыяш ажыл-агый бүрүзүнге дааскан. Бистиң коллектив ону күүседири-биле боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып чорудуп турар. Районнуң чонунга өртке удур хемчеглер дугайында орус, тыва дылдарда лекция, беседаларны кылып турар. Өрттер өжүрериниң оперативтиг планын тургускаш, ында алыр хемчеглерниң хуусааларын доктааткан. Ыяш ажыл-агыйының чанында өртке удур химиктиг станцияны тургускан болгаш аңаа автобусту, илчирбе дугуйлуг тракторну, тускай андазыннарны, мотопомпаны быжыглаан. Алды кижи составтыг комиссияны радиостанция-биле хандырган. Бо хүннерде көжер кинолуг агитколлектив чурттакчылыг черлерде, хойжулар турлагаларында тайылбыр ажылын чорудуп эгелээн.

Туранның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары улуг оруктар кыдыынга, арга-ыяшче кирер черлерге көскү агитацияның херекселдерин калбаа-биле тургузарының, улусчу дружиналарның, хайгааракчы бөлүктерниң маршруттарын тодарадырының ажылын кылып турар.

В. ТЕРНОВ.

Туранның ыяш ажыл-агыйының кол лесниги.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларында

УРУГЛАР ЧЕМИНИҢ ИНДУСТРИЯЗЫ: депутаттар сүмелеп тур

Уруглар дугайында сагыш салыышкын — бистиң ниитилеливистиң хоойлузу. Ол байдал ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган. Кадыкшылдың камгалаарынга, өзүп орар салгакчыларны өөредиринге болгаш кижизидеринге бистиң чуртувустуң чедиишкиннери билдингир болгай. Делегейниң уруглар чылының идеялары ол чедиишкиннерде эң долу илергейлеттинип турар.

Уругларның амыдырал-чуртталгазынга болгаш бүгү талалыг сайзыралынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле холбаалыг айтырыглар — улус депутаттарының Советтериниң кол кичээнгейинде кезээде турар. Аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктулары-биле ажы-төлдү хандырары социал болгаш эмнелге-кадыкшылдылга талазы-биле улуг ужур-дузалыг. РСФСР-ниң Дээди Советиниң херээженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, ие болгаш уруглар камгалалының айтырыгларының талазы-биле комиссиязының март 28-да болган хуралынга ол дугайында чугаа болган. Россия Федерациязында уруглар чеминиң продуктуларын бүдүрер талазы-биле күрүнениң планныг онаалдаларының канчаар күүсеттинип турарын ооң киржикчилери чугаалашкан. Комиссияның даргазы депутат А. П. Бирюкова ол хуралды эрттирген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, министерстволар болгаш ведомстволар, ол ышкаш улус депутаттарының Советтери онгу беш чыл планының чылдарында уруглар чеминиң продуктуларының бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедир, оларның шынарын экижидер болгаш ассортиментизин калбартыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырган. Продукция кылып үндүрерин өстүрерин коллуунда-ла ажылдап турар бүдүрүлгелерни калбартып болгаш чаарты дерип тургаш чедип алган. Уругларның сүт кухнялары улам улуг рольду ойнап турар.

Комиссияның хуралы доктаал үндүргеш, уруглар чеминиң продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, шынарын экижидер болгаш ассортиментизин калбартыр талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырып чорударын РСФСР-ниң Күрпланынга, Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң, Аъш-чем үлетпүрүнүң, Кадаа ажыл-агыйның республика министерстволарынга сүмелээн.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чамдык министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң аппарадының харысалгалыг ажылдакчылары хуралга киришкеннер.

(СЭТА).

СӨЗҮ БЫЖЫГ

Татьяна Шадыповна Ондар Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң хоочун хойжуларының бирээзи. Ол он алды чылдың дургузунда ээрессоруктуг хойжулап келген. Бо үеде ол черле багай ажылдап көрбээн. Чыл санында-ла кадарган хоюн хүр кыш ажырып, ооң чаш төлүн онча-мендиг доруктуруп, алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип турар.

Хойжунуң кадарган хою улуг кара мээстиң арнында чаттылып өттап чораан. Хүн кудулап бар чыдар болгаш, хойлар кыштагже чоокшулап чоруп органнар. Коданда хураганнар база-ла иелериниң келир үезин билген чүве дег, чииледир алгыржып каап турганнар.

Хүн чүгүрүүнче кирип орда, хойжу кадарган хоюн өдекче кирип келген.

Часкы өдек динмиттиг-ле апарган. Хойларның, чаш хураганнарның алгызы чиилээр.

Сакманчылар, хойжулар өдекте ажаанзыраан, чымыштыг ажыл-ижинге алыскан турганнар. Барык-ла дөрт чүс чыгыы хой хамык хураганы-биле каттыжып келирге, чүгле кыштаг, өдек дойлур.

Хамык хураганнар эмзиртиптерген соонда, ам харын кыштаг оожургай берген.

...Хоочун хойжунуң бажынында ооң-биле далаш чок хөөрежип олур бис.

— Бо кышты база хүр аштывыс—деп, Татьяна Шадыповна өөрүшкүлүг чугаалады. —Мал чеми четчир, 367 баш хоюмнуң күш-деңгели ындыгла баксыраваан. Олар шупту оолдапкан, чаш хураганнары менди.

Хойжунуң арга-дуржулгазы улуг. Ынчангаш ол чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

—Эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаштыр чеже хураган алган силер, Татьяна Шадыповна?—деп, оон айтырдым.

— Онгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр 100 хойга онаштыр 132 хураганны менди алган мен. Маңаа сакманчыларның киирген үлүг-хуузу улуг. Бо чылгы сакманчыларывые аныяктар Ольга Монгуш, Александра Иргит олар база-ла кызымак ажылдап турарлар. Оларның азырап турар хураганнары улуг, шыырак. Бо чылгы хүлээлгем—төрүүр 100 хойга онаштыр 105 хураганны онча-менди доруктуруп алыры. Ону күүседип болур арга бар.

Хойжунуң сөзү быжыг, аңаа бүзүреп болур. Ол ону чаңгыс удаа эвес бадыткап келген. Татьяна Шадыповна ам чазын, чайын, күзүн хоюн кааа кадарарын, семиртип алырын, кышка удур мал чемин белеткээрин бодап орар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧАҢГЫС ТАЛАЛЫГ ДУГУРЖУЛГАГА АРАБ ДЕЛЕГЕЙ УДУРЛАНГАН

Арабтарның кол эрге-ажыктарынга удур угланган чаңгыс талалыг дугуржулгага АКШ-тың, Израильдиң болгаш Египеттиң удуртукчуларының Вашингтонга ат салганы бүгү араб делегейге улуг килеңнээшкинни болдурган. Араб чурттарның хөй-ниитизи Садаттың дужуп берикчи угланыышкынын, Израильдиң болгаш Египеттиң дузазы-биле Чоокку Чөөн чүкке болуунуң шериг-политиктиг турушталарын быжыглап алырын, арабтарның чаңгыс эвин чарарын, ол районга национал-хосталгалыг шимчээшкинниң хөгжүлдезинге моондактаарын оралдажып турар Каттышкан Штаттарның кара сагыштыг бодалдарын буруу шапкан.

Араб хөй найысылалдарга чаңгыс талалыг дугуржулгага удурланган массалыг чыскаалдар эрткен. Багдадка март 27-де чыскаал болган. Америк империализм-биле болгаш сионизм-биле Садаттың арабтарга удур дугуржулгазын буруу шаап, бир миллиондан эвээш эвес кижи хоорайның кудумчуларынга үнүп келген. Олар «Сүлчээни болдурбас!», «Садат — саттыныкчы!», «Садат улустуң килеңнээшкининден чайлавас!» деп лозуннарны салып чорааннар. Багдадтың солуннары керээге ат салганының дугайында медээлерни кажыдалдың кара шугумнары-биле кажаалап парлаан.

Март 27-де Ирактың найысылалында араб даштыкы херектер министрлериниң конференциязы ажыттынган. Ол конференция чаңгыс айтырыгны — Египеттиң амгы ёзу-чурумунга удур политиктиг болгаш экономиктиг хемчеглерни араб чурттарның хереглээрин чугаалажып көөр. Ол талазы-биле Багдадка дээди деңнелге болган чөвүлел хуралга хүлээп алдынган шиитпирлерни долузу-биле күүседиринче Багдадта четкилеп келген араб министрлерге чүве чугаалааш, Ирактың революстуг командылалының чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейн кыйгырган.

«Аль-Ирак» солунга парлаан кады кылган медеглелинге Курдистанның демократтыг болгаш революстуг партиялары Садаттың керээге ат салганын өскерлиишкин актызы кылдыр үнелеп көргеннер болгаш империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның сүлчээзин болдурбас дээш демиселге араб улустарның күжениишкиннерин каттыштырарынче кыйгырганнар.

Март 27-де Иракка аян-чорук кылып, Иорданияның хааны Хусейн чедип келген. Багдадка ол египет-израиль дугуржулгага удурланыр хемчеглер дугайында чугаалажыышкыннарны чорудар. Март 26-да Дамаскыга Сирияның удуртукчулары-биле ук айтырыгны ол чугаалажып көрген. Вашингтон керээзи Чоокку Чөөн чүкке байдалды улам ыңай доктаамал эвес болдурарынга чедирер деп, Джакартада чоруп турар Иорданияның салгакчы тажызы Хасан медеглээн.

Каттышкан Штаттарның илеткейлиг киржиишкини-биле, Садаттың ёзу-чуруму-биле Израильдиң аразында чаңгыс талалыг дугуржулгага ат салганы Чоокку Чөөн чүктү дайынга мырыңай чоокшуладыпкан деп, Сирияның хөй-нити болгаш профэвилел организацияларының кады кылган медеглелинде онзалап демдеглээн. Ол «тайбың» керээни америк эрге-ажыктарны камгалаар болгаш Чоокку Чөөн чүкте база Африка диптте национал-хосталгалыг шимчээшкинни базар сорулгалыг америк-израиль-египет агрессчи чаа блокту тургузарынга чедирер деп медеглелде айыткан.

Ливияның Джана деп информация агентилели ук керээни «араб улустарга удур турамыккай чөңгээлээшкин, арабтарның чөптүг демиселин ажы-биле дорамчылааны» кылдыр үнелеп көрген.

Египет-израиль керээге ат салганының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунуп келген айыылдыг байдалды Сауд Аравияның чазааның тускай хуралынга чугаалажып көрген. Ол хуралдың үезинде даштыкы херектерниң болгаш экономиканың министрлери дээди деңнелге Багдадка болган чөвүлел хуралдың резолюцияларында Сауд Аравияга онаштырган хүлээлгелерни күүседирин негээннер. Ол хүлээлгелерде египет ёзу-чурумга политиктиг болгаш экономиктиг хемчеглерни хереглээри баш удур көрдүнген.

Парижке болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Сирияның даштыкы херектер министри А. Хаддам араб делегей Садатка политиктиг болгаш экономиктиг ойталаашкынны чарлаар дээрзинге бүзүрелин база илереткен.

(СЭТА).

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛАП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.) Ажылчы чоннарның боттарының эргелерин камгалаан демисели Каттышкан Штаттарда үргүлчүлевишаан. Америк найысылалга болган массалыг митингиге 3 муң школа башкылары ажыл соксадыышкынын уламчылаары дээш бадылааннар. Ол ажыл соксадыышкыны Колумбия округтуң дээди судунуң оларны ажылга күш-биле эгидеринин дугайында шиитпири турбуже үш неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Судтуң шиитпиринге чагыртырындан ойталаар болза ажыл соксадыкчыларын улуг түңге штрафтаар болгаш кара-бажыннаар деп кыжанып турар.

Ынчалза-даа истеп сүрүүшкүннер турза-даа олар демиселди уламчылаар. эрге-чагыргалардан чөптүг күш-ажылчы дугуржулганы чарарын болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин чедип алыр дээн бодунуң шиитпирлиг чоруун база катап бадыткааннар. Вашингтоннуң школаларының техниктиг ажылдакчыларының төлээлекчилери башкыларны деткээннер.

Луизиана штатта Батон-Рук хоорайда бодунуң профэвилелин тургузар эргени хүлээп көөрүн чедип алыр дээн ийи муң башкыларының ажыл соксадыышкыны ийи неделя үргүлчүлеп келген.

Бүдүрүлге ээлери-биле чүък сөөртүр машиналар чолаачыларының болгаш складтар ажылчыннарының профэвилелдериниң аразында күш-ажылчы демисел хүн келген тудум чидигленип турар. Чолаачылар күш-ажылчы чаа дугуржулгага чуртта өртектерниң соксаал чокка өзүп турарын дуглаар ужурлуг ажыл төлевирин бедидеринин дугайында чүүлдү киирерин негеп турарлар. Ынчалза-даа чазактың ажы-биле деткип турары бүдүрүлге ээлери оларның негелделерин күүседиринден шуут ойталааннар. Профэвилелдерге албадаашкын кылырынче чүткээш, чазактың төлээлекчилери бир эвес 300 муң чолаачылар ажыл соксадыышкынын эгелей бээр болза албадаашкын хемчеглерни чорудар деп хөй удаа кыжанганнар. Ынчалза-даа чер-чер салбырларынга профэвилелдиң чоруткан баштайгы бадылаашкыннарының түңнелдериниң көргүзүп турары-биле алырга, ооң кежигүннериниң хөй кезии ажыл соксадыышкынын чорудар деп саналдааннар.

В. СОРОКИНА.

БРАЗЗАВИЛЬДЕ ПАРТИЯ ШУУЛГАНЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА-ның корр). Браззавильде ажыттынган Конгонуң Күш-ажыл партиязының ээлчег чок III съездизи экономиктиг, социал хөгжүлдениң чугула айтырыгларын, ККП-ниң удуртукчу ролюн күштелдирерин болгаш ооң хүрээлениниң чаңгыс эвин быжыглаарын чугаалажып көрүп турар. Конго ниитилелдиң дээшилгелиг бүгү күштериниң авангарды болу берген партияның төөгүзүнге ол болза чугула болуушкун болур.

Съездиге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын делегаттар динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Кубаның, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Алжирниң, Анголаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларындан, Африканың элээн каш национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринден съездиге байыр чедириишкиннери келген.

Республиканың хөй-нити организацияларының, чепсектиг күштериниң, бүгү областарының төлээлекчилери съездини ажыдып турда чугааларынга социал-экономиктиг чаартылгаларны ханыладырынче, республиканың бурунгаар шимчээшкининге моондактап турарларга удур шиитпирлиг демиселди чорударынче кыйгырганнар. Ооң-биле холбаштыр олар ССРЭ-ге баштаткан социалистиг деч каттыштырылгазының чурттары-биле Конгонуң харылзааларын калбартырының болгаш быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээннер.

Съездини белеткээр талазы-биле комитеттиң удуртукчузу Д. Сассу-Нгессонуң кандидатуразын ККП-ниң даргазының албан-дужаалынга делегаттар чаңгыс үн-биле деткээннер.

Бодунуң эге сөзүнге Конго Улус Республиказының иштики болгаш даштыкы политиказының кол айтырыгларының дугайын ол чугаалаан.

Б. ФИЛИППОВ.

ПАРИЖТИҢ СОЛУН ЧЕРЛЕРИ

ЧУРУКТА: француз найысылалда эң эрги көвүрүглерниң бирээзи.

В. КОРОЧАНЦЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

КОНСТИТУЦИЯНЫ ҮРЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың чазааның дорт албадаашкыны-биле суд эрге-чагыргалары «Прогрессив» журналга массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа-чаа хевирлерин тургузарынга чедирип турар АКШ-та ядролуг боо-чепсектиң эндере бүдүрүп турарының дугайында сураглыг америк публицист Говард Морлэндиниң чүүлүн парлаарын хораан. Журналдың кылыр деп турган сойгалап илередиишкини Вашингтонга таарымчалыг эвес болган. Чүүлдү парлаарын хоругдаан АКШ-тың Юстиция министерствозунуң соонда суд органнарынга ындыг негелдени АКШ-тың камгалал министри Г. Браун, мурнунда Пентагоннуң удуртукчузу, а амгы үеде энергетика министри Дж. Шлесинджер кылганнар.

Ол чорук Милуокиге «Прогрессивтиң» херээниң талазы-биле хөй хонукта болган суд чорудулгазының түңнелин баш удур шиитпирлепкен.

Ол суд чорудулгазы болза АКШ-та сөстүң болгаш парлалганың хостуунче эрге-чагыргаларның шаап халдааашкынының ээлчеглиг базымы болган. «Ол болза американнарның конституциялыг эргелерин дорту-биле үрээни болур. Ук чүүлде шериглиң азы өске-даа чажыттарны ажытпаан. Делегейни термоядролуг халапка чоокшуладып турар эрге-чагыргалар боо-чепсекти эндере бүдүрериниң удурланыкчыларының аксын бөөшкүннээринче далашкан» — деп, «Прогрессивтиң» кол редакторунуң оралакчызы Джон Бьюэлл СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

«Прогрессив»-биле таварылгада «чугаа болза амгы үениң чугула айтырыгларын, чижээлээрге, шериг-үлетпүр комплекзиниң талазындан бүгү-нити тайбыңның херээнге кыжаныышкынның дугайын чурттуң хөй-ниитизиниң калбаа-биле чугаалажып көөрүн чайладыр дээн эрге-чагыргаларның оралдажыышкыннарының дугайында боп турар» деп, ук чүүлдүң автору Г. Морлэнд парлалгага медеглел кылган.

Г. Морлэндиниң чүүлүн парлаарын хоруур дугайында шиитпирни АКШ-тың Дээди судунга күш чок болдурар деп турарын журналдың редакциязы дыңнаткан.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

МАДРИД. (СЭТА). Египет биле Израильдиң аразында тайбың керээ деп адаар чүүлдү Испанияның Коммунистиг партиязы шиитпирлиг-биле буруу шаап турар болгаш ону палестин улустуң хоойлу ёзугаар эргелеринге өскерликчи чорук, бодунуң хамаарышпас чоруу дээш, девискээриниң бүдүн чоруу болгаш чөптүг тайбың дээш израиль агрессорларга удур араб улустарның чорудуп турар демиселинге согуушкун кылдыр үнелеп көрген деп, «Информасьонес» солунда парлаан ИКП-ниң медеглелинде айыткан. Ооң-биле кады Чоокку Чөөн чүк айтырыынга бодунуң холгаарлап киржиишкини-биле америк империализм БНО-нуң хүлээп алган чогуур шиитпирлерин үрээринге арганы берип турар деп, Компартия демдеглээн. Керээни ажылдап кылган Картер, Садат болгаш Бегинниң аразында чугаалажыышкыннар ол кавыга тайбынны хандырар байдалды чүгле тургузуп шыдавас эвес, харын ол чугаалажыышкыннар оон-даа артык чидиг чаа демиселдерниң чылдагааны боор болур.

Ук керээ Испанияның эрге-ажыктарынга шыңгыы кыжаныг база боор турар деп, Компартия айыткан. Испанияның девискээринде америк шериг баазаларының туруп турарын барымдаалап көргеш, керээге ат салганының соонда Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг байдал күштели бээр болза чидиг демиселче ол база кире берип болур.

ПЕКИННИҢ КЕМ-БУРУУЛУГ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИ

● **ХАНОЙ. (СЭТА).** Пекинниң чагырыкчы бөлүктери мынчага чедир бодунуң шериглерин вьетнам девискээрден долузу-биле үндүрбээн болгаш ВСР-ниң соңгу можуларында элээн каш районнарны база суурларны эжелээрин үргүлчүлевишаан. Ооң-биле кады Кыдат вьетнам-кыдат кызыгаарны дургаар хөй санныг шериг кезектерин мөөңнеп турар. Шериг-инженер тудугларын кыдаттар база чорудуп турар.

Вьетнам информация агентилелиниң (ВИА-ның) дыңнадып турары-биле алырга, Вьетнамның экономиказын улам-на улуу-биле кошкадыр сорулга-биле эжелеп алган черлеринде кыдат дайынзырактар кара туразында аажылаашкыннарын үргүлчүлевишаан. Агрессорлар хоорайларны болгаш кедээ суурларны боолап турар. Мөнгкай хоорайны миномёттар-биле боолаан.

● **ХАНОЙ. (СЭТА).** Кыдат агрессорларга удур 30 хонук дайын үезинде маадырлыг чоруу-биле шылгараан аныяктарның төлээлекчилериниң массалыг митингизи аңаа болган. Аңаа ВСР-ниң оралакчы президентизи Нгуен Хыу Тхо болгаш республиканың өске-даа удуртукчулары киришкен.

Вьетнамга удур агрессчи дайынны кыпсып үндүрген кыдат чазак шыңгыы ашдырышкынга таварышкан деп, митингиге чүве чугаалааш, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам улус армиязының Кол политэргелелиниң начальниги, генерал-полковник Тю Хюи Ман онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа кыдат эрге-чагыргаларның Вьетнамны, Лаосту болгаш Кампучияны кошкадыр болгаш кадып алыр база адактың соонда Мурнуу-Чөөн Азияга, бүгү делегейге бодунуң гегемониязын тургузуп алыр деп бодалы өскерилбейн хевээр арткан деп, ол чугаалаан.

● **ПАРИЖ. (СЭТА).** Вьетнамның тайбың чурттакчы чонунга хамаарыштыр кыдат агрессорларның кылып турар каржы-дошкун чоруунуң болгаш күчүлээшкиннериниң фактыларының дугайын Франс-пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан. Кыдат шериглерниң түр эжелеп алган турганы Каобанг можуга даштыкы журналистерниң бөлүү-биле кады ол чораан.

Виньхуанг коммунада кирип турар Дакчы суурга өлүрткен херээженнерни болгаш чаш уругларны, хөй кезиинде эмиг эмер чаш уругларны доңдур хөмген далаш-биле каскан хапы эвес оңгарны олар көргеннер деп, француз журналист херечилээн. Аңаа хилинчектедип өлүрткен, 36 вьетнам чурттакчыларның ажы-төлү боолапдып өлүрткен, херээженнерниң чедизи сааттыг турган деп чугаалааннар.

Хөөрнү кылын эвес саваң-биле хөмгеш, кыдат солдаттар боттарының араатанзыг чоруун чажырарын безин оралдашпааннар. База бир үш херээженнерни ышка шарааш боолап өлүргеннер. Өлүрткеннерниң чамдыызының мага-боттарын кыдат армияның солдаттарының хевин кеткен араатаннар ол черниң чурттакчыларының сүг узуп ап турары, ук хөөр чанында хемче киир октапканнар. Ону чүгле кара чаңгыс сорулга-биле— янзы-бүрү халдавырлыг аарыгларны өскүдүп үндүрер сорулга-биле кылган деп, вьетнам эмчи онзалап айыткан.

АЙТЫРЫҢАР, ХАРЫЫЛАП БЕРЭЭЛ

Кызыл районнуң «Кок-Тей» совхозунуң ажылчыны эш Ч. К. Тюлюштүң аныяандан эгелээш, 60 хар четкиже чедир угаан ажылы кылып чорааннар персоналдыг пенсияже шуут кирип болур бе, мал ажылынга үр болган кижилер чүге персоналдыг пенсия албазыл, ол ышкаш үр чылдарда удуртур ажылдар кылып чорааш, сөөлгү чылдарда аңаа ажылдап чорааннар персоналдыг пенсияны ап болур бе деп үш чүүл айтырыынга Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң штаттан дашкаар инструктору юрист А. Б. ДАВААНЫҢ харыызын парладывыс.

Күрүнениң персоналдыг пенсиязын тыпсырының, ук айтырыгны тургузарының база ол пенсияны төлээриниң чурумнарының дугайында дүрүмнү ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1977 чылдың декабрь 19-та № 1128 доктаалы-биле бадылаан.

Персоналдыг пенсияны революцияга, күрүнениң, хөй-ниитиниң мурнунга болгаш ажыл-агый талазы-биле онзагай ачы-хавыяалыг азы культура, эртем болгаш техника талазы-биле шылгарангай ачы-хавыяалыг кижилерге, олар өлген таварылгада өг-бүле кежигүннеринге тыпсып болуру үстүнде айыткан дүрүмде көрдүнген.

Ол дүрүмнү ёзугаар персоналдыг пенсияны Бүгү-эвилелдиң (ССРЭ-ниң), республиканың (РСФСР-ниң), түс черниң деп үш хевирге доктааткан. Персоналдыг пенсияга киирер дугайында дилегни комиссияның мурнунга хамаатылар боттары эвес, а дүрүмде айыткан албан, организация черлери киирер. Чижээ, Бүгү-эвилелдиң база республика ужурдузалыг пенсияны дилээрде ССРЭ-ниң эвилелдешкен республикаларының министерстволары, ведомстволары, АССР-лерниң Министрлер Чөвүлелдери, крайлар, областар Советтериниң күүскомнары, автономнуг областарның улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары, округкүүскомнары, Москва, Ленинград ышкаш республикага шуут чагыртыр хоорайларның улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары, партияның, Профессионалдар эвилелдериниң төп, область органнары дээш оон-даа өске эвилелдер, ниитилелдер киирер эргелиг.

Түс черниң персоналдыг пенсиязын тыпсыр дугайында дилегни үстүнде айыткан ведомстволар, албан организациялар, ниитилел черлери, районнарның, хоорайларның улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарын, партия, профэвилел органнары АССР-лерниң Министрлер Чөвүлелдеринге, край, область Советтериниң күүскомнарынга ук кижилерниң ажыл-чорудулга, ачы-хавыяазының дугайында бүгү документилери-биле кады киирер.

Ынчангаш хамаатыларның боттары Тыва АССР-ниң Дээди Советинче, Министрлер Чөвүлелинче, Социал хандырылга министерствозунче персоналдыг пенсия тыпсыр дугайында билдириишкиннерни дорт киирип турары шын эвес.

Персоналдыг пенсияны эр кижилер 60 хар, херээженнер 55 хар четкенде азы инвалид апарганда ап болур. Персоналдыг пенсияны алыр эргелиг турган ийикпе, азы ап турган, ол кижи өлген болза, ооң азыралында 16 хар четпээн төрээн азы азыраан оолдары, уруглары, кады төрээн акы-дуңмазы, 16 хар четсе-даа 18 харга чедир өөренип турарлар алыр эргелиг. Ол ышкаш инвалид болуп, күш-ажыл мергежилин оскунган ада, иези азы кырган ада, иези, кадайы, бир эвес олар өлген кижиниң азыралынга чорааны шынныг болза, ол азыракчының ачы-хавыязы дээш пенсияны ап болур эргелиг. Пенсияның хемчээлин доктаалдырда ачы-хавыязын, шалыңның хемчээлин, материалдыг байдалын көрүп доктаадыр.

Мурнунда үр үеде харысалгалыг ажылдар кылып тургаш, өске янзы-бүрү ажыл кылып чорааш, персоналдыг пенсияны ап турар эштер дыка хөй. Ол айтырыгны шиитпирлээрде харысалгалыг ажылга чорааш, оон халашкан чылдагааны чүл, хоойлу-дүрүмге азы корум-чуруумга таарышпас чүве кылган бе, ат-алдарын хөй-ниитиниң мурнунга баксыраткан бе дээрзин база көөр. Бир эвес ындыг чүүлдер чок болза, персоналдыг пенсияны берип болур. Ук айтырыгны тускай комиссия шиитпирлээр. Мурнунда чеже-даа ачы-хавыялыг чораан болза, корум-чурум үрээш, ат-алдарын ниитиниң мурнунга баксыраткан болза, персоналдыг пенсияны тывыспас.

Үр чылдарда мал ажылынга чорааш, ол дээш чазактың дээди шаңнал-макталы-биле демдеглеткен болгаш персоналдыг пенсияны ап турар кижилерниң онза ачы-хавыяа кылдыр аңаа-ла үр чыл ажылдааның эвес, а шаңнал-макталбиле демдеглеткенин база көөр ужурлуг.

Үстүнде тайылбырлаан чүүлдерден көөрге-ле персоналдыг пенсияны тыпсыры онза негелделиг болгаш аңаа күрүне пенсиязындан дыка онзагай тускай дүрүм-биле шиитпирлээрин көргени илдең-дир.

Янзы-бүрү медээлер

БАЗА КАТАП

Школачыларның часкы дыштанылгазында бүгү чуртта болгаш республикага уругларның база аныяктарның чаңчыл болган «Музыка неделязы» эртип турар. «Музыка неделязынга» уругларның музыка школаларының отчёт концерттери болгулаар. Бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделери база эрткен. «Музыка неделязының» программазын ёзугаар музыкалыг киноларның фестивалы кинотеатрларга болур. Неделяга музыка школаларының үстүкү класстарының өөреникчилериниң пианистер аразынга конкурс солун программаны бараалгаткан.

Уругларның болгаш аныяктарның «Музыка неделязынга» республиканың музыка школаларының 40 ажыг пианистери конкурстуң тиилекчизи деп бедик ат дээш турушкан.

Неделя школаларның бот-тывынгыр уран чүүлүн сайзырадырынга, хөй националдыг чуртувустуң музыка культуразын пропагандалаарынга улуг рольду ойнаар.

Н. ВАСИЛОВСКАЯ.

ДЕЛГЕЛГЕ

Сахалин ортулуктуң эң соңгу талазында Оха хоорайда ажыттынган делгелге ортулуктуң үндезин чурттакчылары—нивх, эвенк, нанайларның үе-дүпте болгаш чоокку эрткен үезинче солун аян-чорук кылырынче көрүкчүлерни чалап турар. Оон көргүзүг чүүлдери—даш век үезинде амыдыралдың болгаш күш-ажылдың чепсек-херекселдери, балык кежинден дааран хеп болуп турар. Делгелге болза Оха чоогунда Нефтегорск суурда аныяк чурт шинчилекчилериниң беш чыл дургузунда ажылының түңнелидир.

Чай бүрүзүнде «Пильтун» деп эртем клувунда киржип турар ол черниң школачылары археологтар-биле кады шаандагы суурларны казып тывар дээш чоруптар болгаш ортулук үнүжүнүң хевирлерин чыып турарлар.

Ю. ШАШКОВ.
Сахалин область, Оха хоорай.

КЕЛ ДИВЭЭН ААЛЧЫ

«Хабазский» совхозтуң хойжулары Хамид Тюбеев биле Ибрагим Абшаев олар Кабардино-Балкарияның дагларынга кодан хойну кадарып чорааннар. Тюбеев дагның сирт кырынче көдүрлүп үнгеш, оортан хойларны хайгаарап көрүп турган, а ооң эжи дагның белиинге туруп калган. Хойлар бүгү талаларже тарап чоруп турганнар.

Дүъш үези чорда, хойлар бир-ле чүведен хойдугуп эгелээн, элээн бөлүк хөй хойлар дагның мырыңай тейинче тырлып үне берген. Ол дораан-на хаялар артындан адыг кестүп үнүп келгеш, хойларның соондан сүрүп чоруп каан.

Боданып турар чай кайда боор. Хамид бижээн уштуп туткаш, адыгже уткуй чүгүрүп каан. Адыг чүгүрүп орган кижини көрүп кааш, соңгу буттарынга кижигилештир туруп алгаш, хойжуже халдап эгелээн. Кижи биле адыгның аразы улам-на чоокшулап кел чораан. Шак ол үеде Ибрагим Абшаев адыгны ыыт-шимээн-биле хойлардан чардыктырар дээш, бар-ла шаа-биле кый дээн. Адыг хая көрүнгеш, кадарчыны көрүп каан. Овчарка ыт адыгже шурай берген. Адыг ыттан былдай дүжүп, аспаа-биле кагар деп барган, ол аразында Тюбеев бо ап четкен. Күш дең эвес деп чүвени билип кааш, адыг дөрт даван кырынга турупкаш, ытка ойлаттырып алгаш, хаялар артынче ажытталып чоруй барган.

Бо таварылганың дугайын «Кабардино-Балкарская правда» солун бодунуң номчукчуларынга чугаалап берген.

«ТРУД» солундан.

ЫР-ХӨГ, ТАНЦЫ-САМ ДИҢМИТТЕЛГЕН

Школачыларның часкы дыштанылгазының үезинде республиканың башкыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези найысылал Кызылга идепкейлиг, организастыг байдалга болуп эрткен. Бо дээрге Чырыдыышкын министерствозунуң, чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шугуму-биле организастап чорутканы эң баштайгы көрүлде болур.

Аңаа республиканың ырак-чоок шупту районнарындан 1000 хире кижи кээп киришкен. Баштайгы көрүлдеде мыя бо-ла сан-түңнер, ылаңгыя кодээ черниң башкыларының уран чүүлге улуг сонуургалын болгаш хандыкшылын көргүзүп турар.

Район бүрүзүнүң башкыларының концерт программазында көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктыра бээр номерлер хөйү-биле таваржып турары черле өөрүнчүг. Баштайгы бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге тус-тус районнарның башкылар коллективтери ниитизи-биле ак сеткилдиг, кызымаккай белеткенгени көскү. Концерт программазының номерлериниң санынче эвес, а оларның идейлиг утка-шынарынче, күүседикчиниң илдик чок ыяк белеткелинче, ол ышкаш идик-хептиң таарымчалыг, шевергин чараш болурунче, сцена каасталгазынче, янзы-бүрү хөгжүм херекселдерин ажыглаарынче улуг кичээнгей салганын көрүкчүлер дораан-на эскерген. Ол-ла бүгү көрүкчүлерниң эстетиктиг таалалын хандырып турар.

Барык-ла район бүрүзүнүң концертинде башкыларның боттарының чогааткан танцы-сам, ыры, шүлүктер бар, хөөмей, сыгыт, национал хөгжүм херекселинге ойнакчыларның саны өзүп немежип турары өөрүнчүг. Черле ынчаш программалар байлак болгаш ында номерлер янзы-бүрү. А идик-хеп талазы-биле тус-тус коллективтер черле шыырак белеткелдиг кирипкен. Ынчалза-даа Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Өвүр районнарының концертчи башкыларының идик-хеви өскелериндеп онзаланчак, эң эки болганын жюри кежигүннери демдеглээн.

Баштайгы республика көрүлдезинге киришкен бот-тывынгыр артистерниң хар-назыны база-ла аңгы-аңгы. Аңаа хоочун-даа, аныяк-даа башкылар боттарының уран талантызын бараалгаткан. Бо чорук база-ла улуг, биче деп ылгал чокка башкыларның уран чүүлге сонуургалының өзүлдезин херечилеп турар. Уран чүүлге хандыкшылдыг, идепкейлиг хоочун башкылардан Өвүрнүң К. Сагаан, Улуг-Хемниң В. Чылбак, В. Кызыл-оол, Чөөн-Хемчиктиң К. Дамдын, О. Маржымал, Бай-Тайганың Т. Салчак болгаш өскелерни-даа адап болур.

Хүннүң чугула айтырыынга дүгжүп турар номерлер, көргүзүглер эвээш эвес. Оларның чижээнге, уруг-дарыгның кижизидилгезинге хамаарышкан көргүзүгну Таңдыдан Золотухиннерниң өг-бүлези, А. Пахмутованың «Бичии чер» деп ырызын Чөөн-Хемчиктен оолдар ансамбли, Бай-Тайгадан «Соңгу чүктүң хаяазындан артык чырык» деп танцы-хөгжүмнүг сюита, Кызыл районда тематиктиг танцыларны болгаш өске-даа хөй номерлерни көргүзүп болур.

Башкыларның бо уран чүүл көрүлдезинде моон мурнунда чылдарда концерттерден онза ылгалдыг чүүлдер база бооп турар. Тематика талазы-биле бай, ханы. Барык-ла коллектив бүрүзү эш Л. И. Брежневтиң «Кур чер», «Бичии чер» деп чогаалдарындан үзүндүлерни номчуп, Уруглар чылынга тураскааткан көргүзүглерни күүседип турар. Оон ыңай ийи-чаңгыстың-даа, хөйнүң-даа ырларын болгаш танцыларын чүгле баян эвес, а улустуң хөгжүм херекселдери-биле үдеп турарын, күш-ажылга хамаарышкан чаа танцыларның тыптып кээп турарын эскерип демдеглээри чугула. Чижээ, ийи-чаңгыстың ырларын улустуң хөгжүм херекселдери-биле Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери аянныг үдеп турары көрүкчүлерни сонуургаткан.

Башкыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези районнарга база эрткилээн. Оон шилиттинген номерлерни республика көрүлдезинге кириштирип турары бо. Ынчангаш бо көрүлде дугайы тус-тус районнарга баш бурунгаар-ла билдингир тургандыр. Эки, быжырымчалыг белеткенип алырынга үе четчир турган. Ындыг турбуже чамдык районнарның, ылаңгыя Тес-Хемниң, Өвүрнүң, Мөңгүн-Тайганың коллективтери буу-хаа кошкак белеткенгеш, ниитизи-биле хоомай концерттерни көрүкчүлерге бараалгатканын жюри кежигүннери демдеглээн. Мындыг янзылыг, уран чүүлдүң көрүлдезин түр херек кылдыр көөр, ону буу-хаа хенертен. штурмнаар чорукту черле болдурбас ужурлуг.

Көрүлдеге кайы районнар тиилекчи болганыл? Түңнел концерт соонда ол айтырыгның харыызын көрүкчүлер жюри кежигүннеринден четтикпейн манааннар. Тематиктиг угланыышкын болгаш жанрлар аайы-биле өөренип көргеш, эң эки бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин шаңнап-мактаан. Бирги черни Бай-Тайга, ийиги черни Чөөн-Хемчик, үшкү черни Улуг-Хем, дөрткү черни Кызыл районнар тус-тузунда алгылааш, өртектиг барааннар-биле шаңнаткылаан. Ийи-чаңгыстың эң эки номерлери дээш 200 ажыг киржикчини шаңнап-мактаан.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: Бай-Тайгадан (үстүнде) хомусчулар, Барыын-Хемчиктен (ооң адаанда) матростар танцызы, Кызылдан бөлүк башкылар орус кожамыкты күүседип тур; Улуг-Хемниң ниити ыр бөлүү күүселде үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СПОРТ ■ СПОРТ ■ СПОРТ ■ СПОРТ

ДЕТКИМЧЕ ХЕРЕК

Стол теннизин бистиң Тывага, ылаңгыя Кызыл хоорайга чээрби хире чыл мурнунда ойнап эгелээн. Чартык грамм деңзилиг бо бичии шаригти шыңгыы ойнаарын чедип алыр дээш хөй-хөй спортчулар күжениишкинни үндүрген. Аваангыр чорукту негээр бо оюндан чамдык кижилер дескен, өскелери аңаа улам хандыкшаан. ам эки теннисчилер апаргылаан. Теннистиң баштайгы ойнакчыларынга Николай Петров, Владимир Тока, Анатолий Серен, Олег Наумов, Алим Дензинмаа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо хүннерге чедир стол теннизин доктаамал ойнап, маргылдааларга чемпионнап турар ойнакчы А. Серен бодунуң шилип алган мергежилинге сундулуг хевээр арткан.

Стол теннизинге шилиндек ойнакчыларның санынга Миша Мусаев чоокта чаа көстүп келген. Ол теннисти он үш харлыындан ойнап эгелээн. Тиилелге аңаа ала-чайгаар чедип келбээн. Хөй-хөй белеткелдерге ойнап, күжениишкиннер үндүрген соонда, он алды харлыында Тыва АССР-ниң чемпиону атты чаалап алган. Дараазында чылын ол тиилелгезин база катап чедип алган. ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын бистиң Тывага бир дугаарында М. Мусаев күүсеткен.

Соолгу чылдарда стол теннизи бисте сайзыраан. Аңаа чижек кылдыр зона маргылдааларынга бистиң ойнакчыларывыстың киржип, багай эвес түңнелдер чедип ап келгенин айтып болур. Чамдык маргылдааларга киржип турувуста бистиң оюнувусту дуржулгалыг мастерлер көрүп, үнелиг сүмелерни бергилээр. Арга-дуржулга мөөңнээринге ол сүмелер улуг ужур-дузалыг, чүге дээрге бистиң бодувуста бедик мергежилдиг тренерлер амдыызында чок. Улуг-улуг маргылдааларже бисти аъткарып, арга-дуржулга солчуруп деткип турар чамдык эштерге өөрүп четтиргенин Тываның теннисчилери илередип турар.

Чедиишкиннеривисти кыскаазы-биле чугаалаарга мындыг. Бир эвес чамдык организацияларның удуртукчулары чогуур дузаны өй-шаанда биске чедирип, деткип турган болза моон-даа улуг чедиишкиннерлиг турар ийик бис. Аңаа чижек кылдыр хоорайның спорт комитедин (даргазы М. Биче-оол) киирейн.

1978 чылда Кызылдың дөрт спортчузу Шагаан-Арыг хоорайже эш хуунуң ужуражылгазын эрттирери-биле бадарын планнаан. Кажан чоруур үе келирге М. Биче-оол спортчуларның орук шүүделин төлээринден ойталаан. Теннисчилер боттарының акшазы-биле ойнааш келгеннер. Оон аңгыда эрткен чылын хоорайның бирги чери дээш маргылдаа эрттиреринге база акша бербээн. Тыва АССР-ниң стол теннизиниң федерациязының идепкейлиг чоруундан база хоорайның уран чүүл училищезиниң улуг дузазының (ойнаар өрээл үндүрүп, херекселдер-биле хандырган) ачызында ол маргылдаа хожудап-даа болза, болуп эрткен. Аңаа шыырак теннисчилер ойнаан, чемпион ат дээш демисел чидиг болган. Тениске сундулугларны аңаа илередип тыпкан. Ынчаммыже шаңнал чок болган. Стол теннизиниң секцияларын эрттирери-биле «Херел» спорт залын чөпшээредип алырынга кайы хире күш үнерин чугаалааш канчаар.

Үстүнде чугаалааным деткимче көргүспес чоруктуң чылдагааны чүдел? Спорттуң бо хевиринге маргылдаа эрттиреринге шаптыктап турар чөптүг чылдагааннар бар бе? Бир эвес ындыг болза, оон ужур-чөвүн тайылбырлаза кандыгыл? Стол теннизиниң дугайында айтырыг көдүрүп чеде бээрге чамдык удуртукчуларның «чок» дээн харыызын бир-бир бодаарга аңаа удурланган дег дыңналырдыр.

Республика найысылалынга байдал мындыгда, районнарда стол теннизи шуут хөгжүвейн турар деп чамдык кижилер бодаар чадавас. Ол шын эвес. Ылаңгыя Улуг-Хем, Тожу, Бай-Тайгада аңаа хандыкшылдыг аныяктар эвээш эвес. Боттары өрээлдер тыпкылап алгылаан, сетканы, ракетканы, шариктерни садып алгаш, кежээниң-пе ойнап турарлар хөй. Оларның сонуургалын өжүрбейн, маргылдааларны организастап, секциялар эрттирип турар черлер кончуг ховар.

Стол теннизинге шыырак ойнап болур хире кижилер бисте санныг. Ол аажок хомудаанчыг. Спорттуң бо хевиринде чаа ойнакчылар шуут немешпейн турар. Удуртукчу эштерниң деткимчези чокта оларны белеткеп алыры берге. Х. Күжүгет, Н. Королев, А. Маадыр дээн ышкаш бирги разрядтыг теннисчилер бар. Олар деткимче чогундан разрядын бедидер аргазын оскунганнар.

Бистиң республикага стол теннизин хөгжүдеринге чүү чугула болуп турарыл? Сундулуг аныяктарны чыгаш дуржулгалыг тренерлерниң дузазы-биле секциялар эрттирер, олардан шылгарааннарны район, республика маргылдааларынга киириштирерге оларның өзүлдезинге аажок улуг идиглиг бээр деп бодал бар. Аңаа 10—13 харлап өрү оолдар болгаш кыстарны киирип, ойнаар черин аңгылап, дериг-херекселин садып бээри чугула деп санал база бар.

В. ФУНТИКОВ,
Тыва АССР-ниң стол теннизиниң федерациязының даргазының оралакчызы.

«УРОЖАЙНЫҢ» БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чаңчыл ёзугаар чыл санында эртип турары шыдыраа маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың шыдыраа клувунга эгелээн. Ында шупту 14 спортчу киржип турар. Оларның 8-зи бирги, артканнары ийиги разрядтың шыдыраачылары.

Маргылдааның бир онзагай талазы — бүгү районнарның шыдыраачыларының чыглып келгени болур.

Кижи бүрүзү бодунуң районунуң ат-алдарын камгалап келген чүве төлээде, чанышсыныш чок, ачыр-дачыр сегиржип алышкыннар баштайгы ужуражышкыннарда-ла көстүп келген.

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраачыларының алдыгы салыы доозулган. Олар хүнүң-не 5-5 шак иштинде ийи салыгны ойнап турза-даа, районнарының ат-алдарын төлептиг камгалап, тиилелгеже чүткүлдүг ойнап турарын соолгу көштерге чедир демисежип келир ужуражыышкыннар бадыткаар.

Арыг удугларының саны-биле маргылдааның киржикчилери ам аңгы-аңгы бөлүктерде үстү бергилээн. Хөй кижи уткаш, мурнай бергеннери-даа, оюну аайлашпайн баргаш, чаа-ла чартык азы бир сан ап, соңнап-даа турарлары-даа бар.

Бирги бөлүктү ук спортчу ниитилелдиң болгаш республиканың чемпиону чораан К. Ооржак (Өвүр) баштап турар хевээр. Ол бешки, алдыгы салыгларда К. Кушкаш, Д. Бүдүү уткаш, 5 санныг апарган.

Өвүрнүң база бир төлээзи шыырак шыдыраачыларның санынга кирип турар М. Моңгуш маргылдааны аштырыышкын чок эгелээн. В. Очурну (Бай-Тайга) уткаш, К. Даржаа-биле (Чөөн-Хемчик) хайымнашкаш, баштайгы бөлүкке турар байдалын быжыглаан. Ол 3,5 санныг болгаш бир ойнаттынмаан салыглыг.

Улуг-Хемниң хоочун ойнакчызы М. Меңниг-оол биле Чөөн-Хемчиктиң Иймеде башкы К. Даржаа 4-4 саннарлыг.

Алдыгы оюнга К. Кушкаш, И. Монгалбии, М. Көрген-оол олар удурланыкчыларын удуп алгылаан, а Д. Моңгуш, Б. Күжүгет, Н. Чооду хайым-биле салыгларын доскулаан.

О. КОНСТАНТИНОВ.

ТВ

МАРТ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **«Бурунгаар, оолдар».** 12.05—Уругларга фильм. **«Хек-даваннар».** Уран-чечен телефильм. 13.10—Медээлер. 13.20 — 17.35 — Чапсар. 17.35 — Уругларга фильм. **«Дыштанылга».** Хөй сериалыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы. — **«База катап кады».** 18.30—**«Миллионнарның ленинчи университеди». «Совет хоойлуларның амыдыралчы күжү».** 19.00—**«Пекинниң кордалдары».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.00—20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—**«Бөгүн делегейде».** 20.30—**«Байдал».** Телешиниин баштайгы көргүзүү. Автору—В. Коновалов. 21.30 — М. Равельдиң чогаалдарындан концерт. 22.30 — **«Үе».** Информастыг программа. 23.05—00.05—**«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар».** Пабло Пикассо.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

20.00—**«Бистиң урувларывыс».**

КЫЗЫЛДАН

20.15—Уругларга фильм. **«Петя койгунчугаш болгаш илбилиг чырыткы».** 20.30 — **«Найырал».** Телепрограмма. 21.00—21.15—Чарлалдар.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 2—4 градус соор.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ**

КИНО

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Робинзон Крузонуң кайгамчыктыг ужуралдары»** 9.30, **«Хөөредиг»** 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Күскү коңгалар»** 9.00, 12.05, 17.00, 18.40, 20.20, **«Мультчыынды»** 10.40, 13.45, 15.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кара Илбичиниң белээ»** 9.30, 11.00, **«Динозавр дугайында легенда»** 13.00, 15.00, 17.00 **(кинопанорама-биле),** 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КЫЗЫЛДЫҢ КҮРҮНЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНГА 1979 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 12-ДЕН ЭГЕЛЕП ЧУРТТУҢ ДАРААЗЫНДА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ ТЫВА НАЦИОНАЛДЫГ КИЖИЛЕРГЕ КОНКУРС ЧОК КИРЕРИНИҢ ЭКЗАМЕННЕРИН ЧОРУДАР:

Москва хоорайның дээди өөредилге черлери:

1. Москва университеди—политэкономия, философия, физика.
2. Москваның В. И. Ленин аттыг Күрүнениң педагогика институду—педагогика болгаш психология талазы-биле шинчилекчи башкы.
3. Москваның даштыкы дылдарның педагогика институду—даштыкы дыл.
4. Москваның кодээ ажыл-агый институду—үнүштерни камгалаары, кодээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организастаашкыны.
5. Москваның ветеринария академиязы—ветеринария.
6. Москваның технологтуг институду—даараан кылыглар технологиязы, каасталга—ажыглал уран чүүлү.
7. Москваның технологтуг институду—соодукчу болгаш компрессор машиналар база херекселдер, аъш-чем бүдүрүлгезиниң машиназы болгаш аппараттары, эъттиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүттүң болгаш сүт продуктуларының технологиязы.
8. Москваның аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг институду — ажыдыкчы бүдүрүлгезиниң технологиязы, арага кылырының технологиязы, химия-технологтуг чорудулгаларның автоматчылгазы болгаш комплекстиг механизациязы, аъш-чем барааннарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны.

Ленинград хоорайның дээди өөредилге черлери:

1. Ленинград университеди—орус дыл болгаш литература, математика, физика болгаш журналистика.
2. Ленинградтың совет садыг институду—товароведение болгаш үлетпүр барааннарының садыын организастаары, товароведение болгаш аъш-чем барааннарының садыын организастаары, бухгалтер учёду.

Өске хоорайларның дээди өөредилге черлери:

1. Красноярск университеди—правоведение.
2. Иркутск университеди—правоведение.
3. Пермь университеди—правоведение.
4. Иркутскиниң улус ажыл-агыйының институду—саңхөө болгаш чээли.
5. Алтайның политехниктиг институду—үлетпүр бүдүрүлгелериниң, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның электри хандырылгазы, кодээ ажыл-агый машиналары, автомобильдер болгаш тракторлар, кодээ ажыл-агый тудуу, машина тудуушкунунуң технологиязы, металл чонар станоктар болгаш херекселдер.
6. Ивановонуң пөс-таавы институду—даараныгга кылыгларын чогаадыры.
7. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду—эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, аъш-чем бүдүрүлгезиниң машиналары болгаш аппараттары.
8. Кемеровонуң аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг институду—хлеб быжырар, макарон болгаш кондитер кылыр бүдүрүлгениң технологиязы.
9. Бурятияның педагогика институду—даштыкы дыл.
10. Алтайның кодээ ажыл-агый институду—кодээ ажыл-агыйның механизациязы, кодээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организастаашкыны.
11. Воронежтиң кодээ ажыл-агый институду—архитектура.
12. Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институду—агрономия, зоотехния, кодээ ажыл-агыйның механизациязы.
13. Омскиниң ветеринария институду—ветеринария.
14. Алтайның медицина институду—педиатрия болгаш формация.
15. Иркутскиниң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология, формация.
16. Кемеровонуң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология, формация.
17. Томскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия, формация.

Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң ректорунга билдириишкиннерни 1979 чылдың июнь 15-тен июль 10-га чедир киирер.

Билдириишкинге ортумак эртемниң дугайында документини (боду-биле), ажылдап азы өөренип турган черинден характеристиканы, эмчи шынзылгазын (№ 286 майык), 3х4 см хемчээлдиг алды фото-чурукту, өг-бүлезиниң байдалының дугайында шынзылганы, характеристиканы кожар.

Дээди өөредилге черинге чеде бергеш кирерин күзээннер паспорттарын, шериг биледин (курлавырда шериг албанныглар) азы киир бижидилге херечилелин (келдириг назылыглар) көргүзер.

Үстүнде айыткан документилерниң кайы-бирээзи чок болур болза билдириишкинни комиссия чугаалажып көрбес.

Институттуң адрези: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, өрээл 114, телефон 2-23-92.**

КЫЗЫЛДА КҮРҮНЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНГА 1979 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 12-ДЕН ЭГЕЛЭЭШ ЧУРТТУҢ ДАРААЗЫНДА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КҮРҮНЕНИҢ ДОЛУ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА ТЫВА НАЦИОНАЛДЫГ КИЖИЛЕРНИ КОНКУРСТАН ДАШКААР КИРЕРИНИҢ ЭКЗАМЕННЕРИН ЧОРУДАР:

1. Ленинград университеди — лингвистика, литературоведение.
2. Томскиниң инженер-тудуг институду — кодээ тудуг, хоорай тудуу, суг хандырылгазы болгаш канализация.
3. Омскиниң политехниктиг институду — үлетпүр бүдүрүлгелерин, хоорайларны болгаш кодээ ажыл-агыйны электри-биле хандырары, полиграфия машиналары, полиграфия үлетпүрүнүң технологиязы, соодукчу болгаш компрессор-машиналары болгаш агрегаттары.
4. Иркутскиниң даштыкы дылдарның педагогика институду — даштыкы дылдар.
5. Красноярскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия.
6. Красноярскиниң педагогика институду—даштыкы дылдың тускай эртеминге.

Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң ректорунга билдириишкиннерни 1979 чылдың июнь 15-тен июль 10-га чедир киирер.

Билдириишкинге ортумак эртемниң дугайында документини (боду-биле), ажылдап азы өөренип турар черинден характеристиканы, күш-ажыл дептериниң хоолгазын (ажылдап турарларга), эмчи шынзылгазын (№ 286 майык), 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту, өг-бүлезиниң дугайында шынзылганы кожар.

Үстүнде айыттынган институттарга өскүстерни, чартык өскүстерни, маадыр-иелерниң уругларын, хөй уругларлыг өг-бүлелерниң уругларын чүнүң-даа мурнунда хүлээп алыр.

Дээди өөредилге черинге чеде бергеш кирерин күзээннер паспортту, шериг биледин (курлавырда шериг албанныглар) азы киир бижидилге херечилелин (келдириг назылыглар) боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң кайы-бирээзи чок болур болза билдириишкинни комиссия чугаалажып көрбес.

Институттуң адрези: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, өрээл 114, телефон 2-23-92.**

Редакцияның адрези:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54. кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17048. Чагыг № 979

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00489.